

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XXVIII.

Fasciculus 3.

NAGY FERENC

**Az új Büntető Törvénykönyv
szankciórendszerének egyes kérdései**

SZEGED

1981

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, ANTAL FONYÓ, BÉLA KEMENES,
ISTVÁN KOVÁCS, KÁROLY NAGY, ELEMÉR PÓLAY, JENŐ SZILBEREKY

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, FONYÓ ANTAL, KEMENES BÉLA,
KOVÁCS ISTVÁN, NAGY KÁROLY, PÓLAY ELEMÉR, SZILBEREKY JENŐ

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése

Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0563—0606

I. BÜNTETŐJOGI SZANKCIÓRENDSZERÜNK FEJLŐDÉSÉNEK VÁZLATA 1878-TÓL 1978-IG

1. Száz évvel az új törvény megalkotása előtt, 1878. V. 29-én került kihirdetésre a magyar büntetőjog tételes anyagát rendszeresen és átfogóan első ízben magában foglaló büntető törvénykönyv, a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. tc. E tanulmánynak nem feladata, hogy a hazai büntetőjogalkotás fejlődésének részletes történeti áttekintését adja, hasonlóképp nem tartjuk feladatunknak az e száz év során alkotott törvényhozási munkák mélyebb értékelését sem. Mindazonáltal röviden érintjük a magyar tételes büntetőjog fejlődésének azon fontosabb állomásait, amelyek e jogalkotási folyamat haladóját, illetőleg esetenként retrográd irányát jelzik.*

A Csemegi Kódex hatálybalépését követően, részben a társadalom fejlődése és a bűnözés kedvezőtlen alakulása miatt, részben a progresszív nemzetközi büntetőjog-tudomány által elért eredmények hazai hasznosításának szükségességét felismerve, a maguk korában előremutató törvényhozási munkák születtek. Ezek sorát nyitotta meg az 1908. évi 36. tc. (I. Bn.), amelyet a korabeli szerzők a modern irányzatok haladó eszméinek utat nyitó, legelső céltudatos kriminálpolitikai törvényünknek minősítettek.¹ Különösen a büntetés feltételes felfüggesztése és a fiataalkorúak büntetési rendszerének gyökeres reformja bevezetésével a kor legmodernebb és legprogresszívebb büntető törvényt magukénak mondható államok közé kerültünk. A novellához szorosan kapcsolódik, azt kiegészíti a fiataalkorúak bíróságának felállításáról rendelkező 1913. évi 7. tc.² Még ez évben újabb jelentős jogszabály lát napvilágot a közveszélyes munkakerülőkéről szóló 1913. évi 21. tc-kel, amely Magyarországon

* A bevezetés megírásában Bodnár M. László kollégámnak segítő közreműködéséért köszönettel tartozom.

¹ Angyal Pál az I. Bn. jelentőségét a modern eszmék vágásába illő reformintézmények kialakításában látja. (Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Bp. 1920. 37. old.) Vámbéry szerint ezzel a magyar törvényhozás megtette az első lépést a kriminológia eredményeinek értékesítésére a büntetőjogban. A Bn-nek a fiataalkorúakra vonatkozó rendelkezéseiben majdnem kizárólag a megelőzés uralkodik. (Vámbéry Ruztem: Büntetőjog I. Bp. 1913. 111–112. old.)

² A reformtörekvéseket tükröző két alapvető jogszabály (I. Bn és Fb) értékelése a szocialista büntetőjogi irodalmunkban vitát váltott ki. Szabó András többnyire negatív megítélésre jut, míg Vigh József és Király Tibor haladást jelentő, pozitív értékelést ad e két törvényről. Lásd: Szabó András: A fiataalkorúak és a büntetőjog. Bp. 1961. főként 60. s köv. old.; Vigh József: A fiataalkori bűnözés és a társadalom. Bp. 1964. 41–46. old.; Király Tibor: Az új Büntető Törvénykönyv, Valóság 1962. évi 5. sz. 25. old.

először rendelkezik ezen elkövetői kategóriára nézve a dologházak felállításáról. E törvényben közvetlenül észlelhető a büntettek bizonyos kategóriáival szemben határozatlan tartamú biztonsági intézkedés bevezetéséért sikra szálló kriminálpolitikai irányzat hatása.

Kiemelést igényelnek a Tanácsköztársaság fennállásának rövid korszaka alatt megalkotott szocialista jellegű és igényű jogszabályok, s ezek közül is különösen a Forradalmi Kormányzótanácsnak a büntetőjog feladatáról szóló LXII. sz. Rendelete, amely a büntetőjog feladatát a proletárdiktatúra minden támadástól való megvédelmezésében és a dolgozók jogos egyéni érdekének óltalmában határozta meg.³

A Bethlen-korszak viszonylag konszolidált politikai légköre közepette születik meg az 1928. évi 10 tc. (II. Bn.), melynek érdemi újítása a pénzbüntetés új szabályozása és a törvény III. fejezetében szabályozott „a megrögzött, a bűncselekményeket szokásszerűleg, vagy foglalkozásszerűleg elkövető büntettek” ártalmatlanná tételére irányuló rendelkezés, amelynek alapján a bíróság az e kategóriába eső személyeket határozott tartamú szabadságvesztés kiszabása nélkül, szigorított dologházba utalhatta. A harmincas évek végétől a törvényhozásban is megfigyelhető fasiszta tendenciák mellett megszületik az 1940. évi XXXVII. tc., amelyik büntetőjogunkban — ha nem is teljes következetességgel — de először rendelkezett a büntető ítélethez fűződő hátrányos következmények korlátozásáról és megszüntetéséről. Említést érdemel még e korszak törvényhozási termékei közül, az erősen retrográd, a hadseregben uralkodó félféudális életviszonyoknak mindenben megfelelő katonai Btk. (az 1930. évi II. tc.).⁴

Következő jelentősebb állomás, a már a felszabadulás után megalkotott III. Bn., az 1948. évi XLVIII. tv., amely a kialakult új életviszonyoknak megfelelően a használhatatlanná vált jogszabályokat kiiktatta, s igyekezett a büntetőjogot a társadalmi fejlődés követelményeivel összhangba hozni. Bár elvi kereteiben nem ment túl a korábbi évtizedekben kialakult polgári kriminológiai elképzeléseken, ugyanakkor az egyes bűncselekmények szabályozása olyan elemeket tartalmazott, amelyek előre mutató jellegűknél fogva beépíthetők voltak egy szocialista Btk. később kialakítandó rendszerébe.⁵ Ezt a feladatot igyekszik következetesebben és átfogóbban megvalósítani az Általános Rész újrakodifikálását jelentő 1950. évi II. tv., a Btá. Az új általános rész szakítva a burzsoá büntetőjogi elvekkel, a büntetőjog intézményeit szocialista alapokra helyezte. Alapvető jelentőségű a törvénynek ama koncepciója, amely elvetve a bűncselekmény formális meghatározását, a materiális bűncselekmény-fogalom alapjává a büntetendő cselekmény társadalomra veszélyességét tette. A viszonylag egységes, lényegileg félkódexnek tekinthető törvény mellett a büntetőjog különös része viszonylatában különféle részjogszabályok látnak napvilágot, és sok vonatkozásban még a Csemegi Kódex rendelkezései maradtak hatályban. E részletjogszabályok közül jelentősek voltak az 1950. évi 24. tvr., a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről, valamint az 1951. évi 34. tvr. a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezésekről. Jogszabályok jelentek meg továbbá a

³ Kádár Miklós—Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. Bp. 1966. 66—70. old.

⁴ Uo.

⁵ Horváth Tibor: A magyar büntetőjog különös részbeli szabályai kialakulásának főbb vonásai harminc év jogfejlődésében. Jogtudományi Közlöny (továbbiakban JK) 1975. évi 3—4. sz. 198—202. old.

tervezgádkodás, a közellátás, az állami és hivatali titok büntetőjogi védelméről stb. Mindez a jogalkalmazási munkát rendkívüli mértékben nehezítette. E helyzetben próbált némileg enyhíteni az IM által 1952-ben közzétett „Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása” (BHÖ), amely ugyan nem volt önálló jogforrás, de azáltal, hogy magában foglalta a Btá és a fel szabadulás óta alkotott szocialista jellegű joganyagot, valamint a Csemegi Kódex még alkalmazható különös részi szakaszait, fontos gyakorlati segítséget jelentett a jogalkalmazás számára. Már ekkor nyilvánvaló volt azonban, hogy végleges megoldást csak egy rendszeres, a büntetőjogot átfogóan szabályozó kódex hozhat. Jelentős jogszabály jelenik meg a kihágás megszüntetéséről rendelkező 1955. évi 17. tvr.-rel, amely a korábban kihágásnak minősülő cselekmények egy részét büntetté nyilvánította, másik része pedig kikerült a büntetőjog szabályozási köréből és szabálysértéssé vált. A kodifikáció előmunkálatai 1953-ban immár valóban nagy erővel megindultak, e munkálatokat azonban az ellenforradalmi események átmenetileg félbeszakították. Ezt követően 1959 januárjában született meg az első, szűkebb vitára bocsátott Tervezet. A kormány 3131/1960. sz. határozata pedig — az elméleti és gyakorlati jogászok észrevételei alapján — nyilvános vitára bocsátotta a módosított Btk. tervezetet. Az így átdolgozott javaslatot fogadta el és emelte törvényerőre az országgyűlés.⁶ Az 1961. évi V. tv., a most már általános és különös részt egyaránt tartalmazó teljes szocialista büntető kódex megalkotásával és életbeléptetésével tehát lezárult egy szakasz a magyar büntetőjog fejlődésében. Létrejött az egységes szocialista büntetőjog rendszere.

A Btk. hatálybalépését követően felhalmozódott gyakorlati tapasztalatok azonban újabb változtatásokat tettek szükségessé. Bizonyos kisebb módosítások (mint pl. a főként a tulajdon elleni bűncselekményekkel kapcsolatos 1966. évi 16. tvr., valamint a felnőttkorúakra vonatkozó szabadságvesztés-büntetés végrehajtása viszonylatában négy büntetésvégrehajtási fokozatot létrehozó 1966. évi 20. tvr.) után indokoltá vált — részint az új gazdaságirányítási rendszerre történő áttérés következtében — egy átfogó jellegű, novelláris szintű módosítás. Az 1971. évi 28. tvr. a Btk. Általános Részét 34, Különös Részét pedig 41, továbbá a Btké-t 8 szakaszban rendelkezve módosította, illetőleg egészítette ki. A novella e számarányokban kifejezhető mennyiségi szempontokon túl első sorban azért jelentős, mert számos kérdésben tartalmilag alakította át büntetőjogunk korábbi felfogását. Így a bűncselekményeknek az 1961. évi V. tv.-ben még a büntetett azonosított egységes kategóriáját kettéválasztja, s a bűncselekményeket — társadalomra veszélyességük súlya szerint — büntettekre és vétségekre differenciálja. Ezen felül a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítés szempontjából különbséget tesz a szándékos, illetőleg a gondatlan bűncselekmény elkövetése miatt elítéltek között, újra bevezeti az életfogytig tartó szabadságvesztést stb.⁷ A Különös Rész körében pedig újrashabályozza a közlekedési bűncselekményeket, a gazdálkodás rendjét sértő és részben a vagyoni elleni bűncselekményeket. Röviddel a novella megalkotása után már ki-tűnt azonban, hogy — bár a Btk. alapvetően jól szolgálta a társadalom védelmét — a büntetőjog eszközeinek további hatékonyabbá tétele érdekében az egész kódex reformja válik szükségessé. A kodifikáció előkészítésével egyidőben ugyanakkor a vagyonelkobzás módosításáról rendelkező 1973. évi 14. tvr. mellett további lényeges jogszabályok jelentek meg. Elsősorban kell megemlí-

⁶ Kádár M.—Kálmán Gy.: I. m. 71—72. old.

⁷ Békés Imre: Magyar Büntetőjog I. Általános Rész (BM Tanulmányi és Pro-

teni a társadalom fokozottabb védelméről, a közrendre és a közbiztonságra különösen veszélyes visszaeső bűnözők szigorított őrizetbe utalásáról rendelkező 1974. évi 9., valamint az utógondozási munka eredményesebbé tételét célzó 1975. évi 20. tvr.-ket. 1974 decemberében az IM irányítása alatt megalakult a kodifikációs bizottság, az előkészítő munka azonban már korábban megkezdődött. Az IM egyes elvi jelentőségű témák kidolgozására kutatási szerződések kötött tudományos intézményekkel, s a minisztérium Törvényelőkészítő Főosztálya az így készült tanulmányokat is felhasználva kezdte meg a kodifikációs javaslatok kidolgozását.⁸ E munkálatok számára is kriminálpolitikai irányításként szolgált a jogalkalmazás — s köztük a büntetőjog alkalmazás — jogpolitikai irányelveiről szóló 14/1973. sz. NET. határozat abban az értelemben, hogy olyan kódexet kellett létrehozni, amely, mint megfelelő eszköz lehetővé teszi az irányelvekben foglalt differenciált ítélkezés megvalósítását. A törvény előkészítése során felhasználták a szocialista büntetőjog-tudomány, valamint a külföldi szocialista országok kodifikációs tapasztalatait és kritikailag elemezték a burzsoá államok legújabb törvényhozási és tudományos eredményeit is.⁹

2. A hazánkban folyó büntetőjogi kodifikáció az utóbbi időszak nagy nemzetközi reformmunkálatainak folyamatába illeszkedik be. Az elmúlt egy-két évtized során számos államban ez a reformfolyamat a büntetőjog teljes vagy részbeni újjárendezését idézte elő. E reformtörekvésekből megállapítható, hogy útkeresést jelentenek — a kialakult elméletek, vizsgálati anyagok és tapasztalatok felhasználásával — a differenciált jogalkalmazást lehetővé tevő törvényalkotás irányában. E folyamat keretében említést kell tenni Angliában az 1958—1974-ig tartó időszak nagy reformtörvényeiről, az USA egyes szövetségi államainak új Btk.-iról, valamint az új Federal Criminal Code tervezetéről, Kanadában pedig a Szövetségi Törvényreform Bizottság 1975—76-ban a hatályos Btk. felülvizsgálatára vonatkozó javaslatokat terjesztett elő. Ami Európát illeti, itt is nagyszabású reformmunkálatok figyelhetők meg. Néhány jelentősebb új intézményt kiemelve pl. Franciaországban az 1958-as Code de Procédure Penale, a büntetvégrehajtási bíró intézményének bevezetését, az 1970-es novella a „relegation”-nak „tutelle penale” (biztonsági őrizet)-tel való kicserélését hozta.¹⁰ Az 1974-es évben pedig megkezdődtek az 1810-es Code Penale összreformja bizottsági munkálatai, amelynek eredményeként 1976-ra elkészült a Btk. Általános Rendelkezéseinek Terveze.¹¹ Svédországban az intézkedések által karakterizált és döntően a speciálprevencióra épített büntetőjog szellemében fogant — s ilyen értelemben továbbra is konzekvens — büntető törvényhozás (több kisebb módosítás mellett) 1972-ben az 1962. december 21-i Btk. reformjához vezetett.¹² Olaszországban az 1974. június 7-i törvény (Nr. 220) — a halálbüntetésnek az 1944. évben történt eltörlése és a feltételes elbocsátás

paganda Csoportfőnökség) 1973. 42—44. old.

⁸ Markója Imre: Az új Büntető Törvénykönyv elvi kérdéseinek vitája elé, Magyar Jog (továbbiakban MJ) 1976. évi 9. sz. 743—744. old.

⁹ Király István: Az új Büntető Törvénykönyv előkészítéséről MJ 1975. évi 5. sz. 249—254. old.

¹⁰ Jescheck, Hans-Heinrich: Strafrechtsreform in Deutschland, Allgemeiner Teil Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 1975. Heft. 1. 4—6. old. Jescheck, Hans-Heinrich: Das neue deutsche Strafrecht im Vergleich mit dem polnischen Recht, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1976. (88. Band) Heft. 2. 468—469. old.

¹¹ A Büntető Törvénykönyv Terveze I. könyv, Általános Rendelkezések, 1976. július, IM. Paris Kézirat (Ford.: Szabó András)

¹² The Penal Code of Sweden, London 1972.

1962. évi bevezetése után — a legfontosabb kezdeményezés az 1930-as Codice Penale revíziójához. Említést érdemel továbbá az 1975. évi július 26-i törvény (Nr. 354) — amely egészen új és haladó alapokkal — a büntetésvégrehajtásról ad szabályozást.¹³ Az NSZK-ban több törvényjavaslatot, bizottsági ajánlást követően született meg az 1969. július 4-i 2. büntetőjogi reformtörvény. E törvény 1975. január 1-én lépett életbe, miután az 1973. október 1-i — először előírt — terminust az 1972. évi Bundestag választások miatt elhalasztották. (Az 1976. március 16-i büntetésvégrehajtási törvény pedig 1977. január 1-vel lépett életbe.¹⁴) Finnországban az 1889-es Btk. számos módosítása után a törvényelőkészítő bizottság 1972-ben kezdte meg a kodifikációs munkát, s 1977-re készült el az első tervezet.¹⁵ Svájcban részrevíziókról kell említést tenni. Az 1971. március 18-i törvény a Btk. felülvizsgálata során a büntetésvégrehajtás és a fiatalokorra vonatkozó joganyag terén hozott lényeges változást, egy másik részrevízió pedig mindennek előtt a Btk. különös részét érinti.¹⁶ Ausztriában is nemrég született új büntető kódex, a 64/1974-es számú szövetségi törvény, amely — hasonlóan az NSZK reformtörvényéhez — 1975. január 1-én lépett életbe.¹⁷

Ami a szocialista országokat illeti, a Szovjetunió különböző szövetséges köztársaságai az 1958-as Alapelvek nyomán hozták létre büntető törvényeiket. A legutóbbi időszakban bekövetkezett módosítások közül kiemelkedik a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének — főként a büntetési rendszert és a büntetésvégrehajtást érintő — a Szovjetunió Büntető Törvénykönyveinek Módosításáról és Kiegészítéséről szóló 1977. II. 8-i 116. sz. törvényerejű rendelete. Jugoszláviában az új büntető törvényt a JSZSZK képviselőháza a Szövetségi Tanács 1976. szept. 26-i ülésén fogadta el és 1977-ben lépett életbe. Az NDK 1968-ban keletkezett büntető törvénykönyvét először az 1974. december 19-i, majd az 1977. április 7-i törvények módosították. Egyidejűleg új jogszabály született a szabadságelvonnással járó büntetések végrehajtásáról is. Csehszlovákiában a védőfelügyelettel kapcsolatban 1973-ban alkottak új törvényt, Romániában pedig az 1973. III. 29-i törvénnyel módosították a Btk.-t.

3. Egy új jogszabály megalkotását, illetve a réginek újjal való felváltását mindig valamilyen társadalmi igény indokolja. Így van ez az új Btk. megalkotásánál is. Arra a kérdésre, hogy a fejlődés jelenlegi szakaszában milyen okok következtében vált szükségessé a büntetőjog újrakodifikálása, a választ a következők szerint lehet csoportosítani.

a) A társadalmi-gazdasági, technikai fejlődés, s ezzel szoros összefüggésben az anyagi, kulturális javak szaporodása, az életszínvonal emelkedése, az életviszonyok változása;

b) A bűnözés alakulása;

c) Az államok közötti nemzetközi együttműködés elősegítése, s ennek kapcsán egyes nemzetközi kötelezettségek teljesítése.

Ad a) A mezőgazdaság kollektivizálásának befejezésével lényegileg a hat-

¹³ Lásd 10. sz. lábjegyzetet.

¹⁴ Nagy Ferenc: Szociálterápiai intézmények, mint a büntetési célok elérésének eszközei egyes európai országokban JK 1978. 1. sz. 39—40. old.

¹⁵ Bárd Károly: A finn büntető törvénykönyv reformja. JK 1978. 10. sz. 625—630. old.

¹⁶ Lásd a 10. sz. lábjegyzetet.

¹⁷ Das neue österreichische Strafgesetzbuch (StGB) Juridica Verlag, Wien 1974.; Rácz György: Az új osztrák büntető törvénykönyv Általános Részéről JK. 1974. 10. sz. 583—589. old.

vanás évek elejére kialakult hazánkban a szocialista társadalom osztályszerkezete, stabilizálódott az egyes osztályok és rétegek helyzete, egymáshoz való viszonya. A szocialista építőmunkában elért eredmények következtében fokozatosan megérették a feltételek a gazdaságirányítási rendszer megreformálására is. Az új gazdasági mechanizmus bevezetése, a gazdasági élet megélénkülése következtében az életszínvonal fokozatos emelkedése ment végbe, gyarapodott az állampolgárok személyi tulajdona, fellendült a turistaforgalom stb. Az életviszonyok kedvező alakulása nyomán, ennek mintegy negatív kísérőjelenségeként azonban — részben a fogyasztói társadalom eszmerendszeréhez közelítő új ideológiai áramlatok, részben a múltból öröklött és sok vonatkozásban újrakeletlenedő káros tudati maradványok hatására — bizonyos szemléletbeli torzulások is megmutatkoztak. Így például elterjedt a vállalati önállóság helytelen értelmezése, a csoportérdeknek a társadalmi érdekekkel való szembehelyezése, a gazdaságkudáci fegyelem és ellenőrzés lazulása, a kispolgári létforma és gondolkodás, a harácsolási vágy, az ügyeskedés és korrupció, a társadalmi tulajdon védelmével szembeni közönyösség stb.

Ad b) E szemléletbeli torzulások meghatározott kriminogén hatásai eredményeként átalakult a bűnözés struktúrája hazánkban. Növekedett a személyi tulajdon sérelmére elkövetett vagyon elleni bűncselekmények, a deviza- és vámrendelkezések megszegésével elkövetett bűncselekmények, a közlekedési bűncselekmények száma. Ugyanígy negatív tendencia tapasztalható egyes népgazdaság elleni deliktumok (pl. üzérkedés, vásárlók megkárosítása), valamint a korrupciós bűncselekmények számának alakulásánál is. Ugyanakkor a társadalmi rendszer szilárdságára és a politikai helyzet stabilitására utal, hogy az utóbbi időben az össz-bűnözéshez képest jelentéktelen százalékarányt képviselnek az állam elleni, illetve politikai jellegű bűncselekmények. A különböző mutatók alapján egyértelműen megállapítható, hogy a bűnözés terjedelmi változásának trendje gyakorlatilag stagnáló, azaz a bűnözés terjedelme az elmúlt tíz évben viszonylagos stabilitást mutatott. Ez részben pozitívan, részben negatívan értékelhető. Pozitívan annyiban, hogy míg az elmúlt egy évtizedben bekövetkezett társadalmi-gazdasági fejlődést a tőkés országokban általában a bűnözés nagymértékű, sőt rohamos növekedése kísérte, Magyarországon e tendencia nem érvényesült. Negatívan annyiban, hogy egyfelől a társadalmi-gazdasági fejlődés alapvetően pozitív hatása, másfelől a bűnüldözés és a megelőzés terén tett erőfeszítések ellenére jelentősebb csökkenés nem következett be, pontosabban egyenletesen csökkenő tendencia nem jelentkezett. Ami a bűnözés struktúráját illeti, a vagyon elleni bűncselekmények — amelyeknek kb. 2/3-a a személyek javai ellen irányult — az összes bűncselekmények több mint 50%-át tették ki. Ugyanakkor erősen aggasztó, hogy megnövekedett e kategórián belül az erőszakos cselekmények aránya. A közlekedési bűncselekmények viszonylatában — az elmúlt tíz évben tapasztalható jelentős mértékű számszerű emelkedés mellett — negatív jelentőségű az a körülmény, hogy nagymértékben növekedett az ittas állapotban való járművezetés részaránya. A bűnözés struktúrájának megítélése szempontjából rendkívül fontos az erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények helyzete. Megállapíthatjuk, hogy e bűncselekmény kategória globálisan — bizonyos belső arányeltolódásokkal színezve — emelkedő tendenciát mutat. Egészében csökkent ellenben a népgazdaság elleni bűncselekmények száma és aránya. E kategórián belül ugyanakkor nagymértékű látens bűnözéssel kell számolnunk, elsősorban az ún. belső gazdasági bűncselekmények viszonylatában. Elkövetői oldalról vizsgálva igen negatív tendencia-

ként minősíthető a fiatalok bűnelkövetők számarányának stagnálása, valamint a már büntetettek és a visszaesők által elkövetett cselekmények körének viszonylagos állandósága. Elterjedőben vannak továbbá bizonyos új, nálunk korábban ritkán tapasztalt elkövetési formák, mint pl. a járművek felhasználásával csoportosan, valamint a külföldiek által vagy külföldiek bevonásával elkövetett bűncselekmények. Az ismertetett tendenciák alapján a nemzetközi tapasztalatokra, a társadalmi-gazdasági fejlődés további menetére tekintettel a szerkezeten belül említett negatív jelenségekkel számolni lehet a következő öt-tíz évben is. Ezért a kodifikáció során ezekre különös figyelmet kellett fordítani.¹⁸

Ad c) Az államok közötti bűnügyi jellegű jogsegély egyezmények száma és jelentősége az utóbbi 10—15 évben számottevően emelkedett. Ennek két alapvető oka van: az egyik az, hogy az egyre inkább terjedő idegenforgalom és a nemzetközi kapcsolatok bővülése következtében ugrásszerűen megnőtt azoknak a száma, akik más ország területén tartózkodnak. A másik ok pedig, hogy kialakultak illetőleg elszaporodtak olyan bűnözési formák, amelyek vagy eleve nemzetközi jellegűek (kábitószerkereskedelem, csempészés), vagy pedig természetüknél fogva kívánatos velük szemben a nemzetközi összefogás és együttműködés, mert leküzdésükre csak így van remény (légikalózkodás, terrorizmus stb.). A bűnözés alakulásának ezek a jellegzetességei arra készítetik az országokat, hogy bővítsék az ellenük irányuló küzdelem eszköztárát, elősegítsék kapcsolataikat, egyesítsék, minél célszerűbben használják fel erőiket, keressék a nemzetközi és a belső büntetőjognak azokat az intézményeit, amelyek alkalmas keretet adnak ezekhez a törekvésekhez. Mindezek elsősorban a Btk. hatálya és a kiadatással kapcsolatos rendelkezések, valamint egyes különös részi tényállások módosításával, illetve megalkotásával jártak együtt.

¹⁸ Lásd ehhez: Gödöny József: A bűnözés alakulása és a kodifikáció, MJ 1975. évi 8. sz. 433—441. old.; Gödöny József: A társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés, Bp. 1976. 107—119. és 251—264. old.

II. BÜNTETÉSEK ÉS INTÉZKEDÉSEK AZ ÚJ BTK-BAN

A társadalmi-gazdasági viszonyok változásainak, a bűnözés új formáinak, területi növekedésének, illetve stagnálásának, a meglevő büntetési rendszerek kevésbé hatékony és differenciált alkalmazhatóságának betudhatóan az utóbbi évtizedben nemzetközi viszonylatban a büntetőjog területén a büntetési rendszer, a pönológia problémái kerültek elsősorban reflektorfénybe. A büntető szankciók hathatós rendszerének az újjászervezésére — többek között — kísérletet tett a XX. század közepe táján a későbbiekben oly nagy hatású új társadalomvédelem irányzata is, amennyiben a büntetések és intézkedések integrációjának igényével lépett fel.¹ Jórészt eme irányzat hatására vált általánosan elfogadottá a skandináv államok szankciórendszerében a büntetések és intézkedések éles elkülönítését mellőző, a büntetések represszív funkcióját háttérbe szorító, a kiszabandó szankciókat az elítélt személyiségéhez igazító, a reszocializálást, az elkövető kezelését a büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazása központi feladatává tevő felfogás.² Szocialista viszonylatban, így hazánkban is a kezdeti éveknek a döntően generálp preventív, ill. represszív szempontokat érvényesítő tendenciáját követően a konszolidált viszonyok közepette a jogkövetkezmények kialakítása és alkalmazása az általános visszatartás mellett a speciális prevenció, az egyéniesítés irányába is fordult. A létrejött dualista büntetési rendszerünkben a büntetések és az intézkedések olyan összefüggése alakult ki, hogy a büntetés tetтарыос és elsődleges jogkövetkezmény, az intézkedés pedig — a büntetések mellett kiegészítő, módosító jelleggel — az elkövető személyiségének kedvezőbb irányban történő alakítására hivatott.³

E büntetési rendszerünk az eddigi gyakorlat során kiállta a próbát, a Btk. kodifikációja során a legalapvetőbb célkitűzés a hiányok pótlására, a hibák javítására, a szankciók hatékonyabbá tételére, a differenciált felelősségrevonás megteremtésére irányult. Eme cél megvalósításához — a nemzet-

¹ Szabó András—Viski László: A „Társadalomvédelem” kriminálpolitikai elmélete. Jogtudományi Közöny (a továbbiakban JK) 1960. 3. sz. 154—162. old. Horváth Tibor: A jelenkori büntetési elméletek kritikai áttekintése, Állam- és Jogtudomány XIX/4. (1976.) 563. old.

² Lásd ehhez Horváth Tibor: Börtönügy Dániában. Állam- és Jogtudomány XIV/4. (1971.) 738. old. Bárd Károly: A finn büntető törvénykönyv reformja. JK 1978. 10. sz. 625—630. old. Nagy Ferenc: Áttekintés az egyes európai államok szociálterápiai jellegű intézményeiről; Acta Jur. et Pol. Szeged, 1978. (Tom. XXV. Fasc. 3.) 3—8. old.

³ Fonyó Antal: Büntetési rendszerünk fejlődése a felszabadulás után. JK. 1975. 3—4. sz. 192. old.

közi fejlődési törekvésekhez hasonlóan — szükségessé vált egyrészt a szabadságvesztés centríkusságának visszaszorítása az indokolatlan szabadságvesztések csökkentésével, s elsősorban a szabadságelvonással nem járó, valamint az alternatív jogkövetkezmények alkalmazási lehetőségének szélesítésével, a pénzbüntetésnek a megváltozott életkörülményekhez való igazításával, a társadalomnak, ill. a közösségeknek — a büntetési célok hathatósabb elérése érdekében — fokozottabb bevonásával oly módon, hogy ez a szankciórendszer összhangba kerüljön az egyéb büntetőjogon kívüli felelősségi formákkal is.

Másrészt érvényesítendőnek vélték a szigor fokozását a visszaesőkkel szemben súlyosabb büntetések alkalmazása, differenciáltabb visszaesési rendszer megteremtése révén.⁴

Vizsgálandó kérdés, hogy a célul kitűzött büntetési rendszer körében mennyiben felel meg a büntetőjog eszköztára a büntetés céljának. De előljáróban egy — nem csupán terminológiai — problémát kell érintenünk.

Feltűnő, hogy büntetőjogunk — korábbiakhoz hasonlóan — a szankciók viszonylatában meghatározott szempontból csak a büntetés kategóriájában gondolkodik. Az új kódex 37. §-a csak a büntetés fogalmáról szól, s ezt követően a büntetések és intézkedések körében a cél meghatározása is kizárólag a büntetésre redukálódik, továbbá a jogkövetkezmények kiszabásánál is csak a büntetés kiszabásának elveiről rendelkezik. Jóllehet a bűncselekmény törvényi tényállását kimerítő személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi jogkövetkezmények egésze, annak szisztémája — már itt az elnevezésben is „csak” büntetési rendszer — a büntetések mellett az intézkedéseket is éppúgy magában foglalja. Hiszen a büntetési rendszer fogalma sem más, mint a Btk. törvényi tényállásaiba illő cselekmények miatt a büntető igazságszolgáltatás által alkalmazott büntetéseknek és intézkedéseknek — a közös cél által meghatározott — egységes, integrált rendje.⁵ Eszerint pedig az intézkedések a büntetésekkel összefonódva, összefüggő, egységes rendszerbe épülnek be. Egyébként is büntetőjogi képtelenség a büntetést és az intézkedést egymástól elválasztott és egymástól független intézménynek tekinteni.⁶ A büntetések és intézkedések éles külön tartása indokolatlanságát felismerve a svéd btk. pl. az előbbi felfogást is túllépve megszüntette a büntetések és az intézkedések kettősségét, a jogkövetkezmények kétvágányúságát, s így az az elv is általánosan elfogadott és kodifikált, hogy büntetés és biztonsági intézkedés ugyanazon cselekmény miatt nem szabható ki. Ily módon a svéd btk. 25. fejezete a szankciókról ad szabályozást.⁷ A francia btk. 1976. évi Tervezetének indoklásában is az a nézet fejeződik ki, hogy a büntetések és intézkedések hagyományos szétválasztása túlhaladott és helyes volna egységesítésük „szankció” terminus alatt. Ezt követően a Tervezet a büntetések és intézkedések egybeolvasztása mellett

⁴ Király István: Az büntető törvénykönyv előkészítéséről. Magyar Jog (a továbbiakban MJ) 1975. 5. sz. 251—252. old. A büntetési rendszer problémái (Előterjesztés az új Btk. kodifikációjához). Törvényelőkészítő Főosztály 40 065/1974. IM. IV/3. 11. old. Bárd Károly: Vita a Büntető Törvénykönyv Tervezetéről. MJ. 1978. 8. sz. 762—766. old. Ficsor Mihály—László Jenő: Elgondolások a büntetési rendszer továbbfejlesztéséről. MJ. 1976. 9. sz. 745—752. old.

⁵ Fonyó Antal: Büntetési rendszerünk továbbfejlesztésének elvi kérdései. JK. 1974. 9. sz. 470. old.

⁶ Vö. Hanack, Ernst-Walter: Juristische Voraussetzungen der Einweisung von Delinquenten in sozialtherapeutische Anstalten, Zeitschrift für Psychotherapie und medizinische Psychologie 20. (1970.) Heft. 2. 47—48. old.

⁷ Das schwedische Kriminalgesetzbuch, 1976. Berlin—New York. In: Einführung in die Kriminalgesetzgebung Schwedens, 51—52. old.

dönt.⁸ A büntetések és az intézkedések kettősségét fenntartó nyugat-német reformtörvény a két szankciónem helyettesítéséről is rendelkezve a büntetés előtti szabadságelvonó intézkedés foganatosítását lehetővé teszi (kivétel a biztonsági őrizet), ez esetben az intézkedés időtartama automatikusan beleszámít a büntetés idejébe (87. §). Tehát a büntetések és az intézkedések éles elválasztása helyett rugalmas közelítésükre törekszik.⁹

Megítélésünk szerint tehát a büntetéseket és az intézkedéseket egyaránt felölő szankciórendszerünkben kiindulva kell — és nem csupán a büntetésekre vonatkoztatottan — a célról is rendelkezni. Hisz mind a két szankciónemnek egyenként is arra kell irányulnia, hogy a bűncselekmények elkövetésétől védjék a társadalmat, szolgálják a jogilag védett érdekek védelmét és az elkövető reszocializálását. A büntetések és az intézkedések is különböző, speciális eszközök azonos cél(ok) elérése érdekében. S ahogy valamennyi büntetési nemet egységesen jellemző célkitűzés sem létezik, ugyanúgy az ilyen heterogén természetű intézkedéseket sem hathatja át más cél, mint a társadalom védelme.¹⁰

Büntető törvényhozásunk történetében először a Btá. rendelkezett a *büntetés céljáról*. Az 1961. évi V. tv. sokat vitatott célmeghatározásában a társadalom védelme mellett a joghátrány alkalmazásáról, az elkövető megjavításáról és a társadalom tagjainak a bűnözéstől való visszatartásáról szolt. Az 1966. évi 21. tvr. 2. §-ában a szabadságvesztés-büntetés céljánál a joghátrány már módszerként, eszközként szerepelt. Az új Btk. pedig a társadalom védelme érdekében alkalmazott speciális prevenciót (s nem a megjavítást) és a generális prevenciót (az általános visszatartás helyett) emeli ki. A szakirodalomban elterjedt felfogás végcél vagy közvetett cél (a társadalom védelme), valamint közvetlen cél (az egyéni és általános megelőzés) között különböztet. Ilyen disztinkció a hazai szakirodalomban Schultheisznél fordult elő először, majd lényegében ezt a nézetet veszik át és fogadják el többen, így pl. Földvári, Erdőssy, Görgyi Kálmán.¹¹

A jelenlegi kodifikáció során a kodifikációs főbizottság elvetette ezt a felfogást, hivatkozván arra, hogy a társadalom védelme és a bűncselekmények

⁸ A Büntető Törvénykönyv Tervezete I. könyv Általános Rendelkezések, 1976. július, IM. Paris. Kézirat (Fordította: Szabó András) 18. és 71. old.

⁹ Straßengesetzbuch (StGB) und OWiG, Baden-Baden, 1975. 59—63. old.

¹⁰ Az intézkedésekhez fűzött miniszteri indokolás szerint a büntetések és az intézkedések közös feladata a társadalom védelme. Ennek elérésére azonban különböző eszközökkel törekkenek. Gönczöl Katalin úgy véli, hogy a mi jogrendszerünkben az intézkedéseknek nincs elméleti szinten általánosítható külön célja a büntetéssel szemben; mindkét rendszer — legáltalánosabban megfogalmazva — a társadalom védelmét szolgálja. A Btk. intézkedései meglehetősen heterogén természetűek, egy-egy alkalmazható formához meghatározott specifikus célkitűzés kapcsolható. (A visszaeső bűnelkövetők tipológiája, Kandidátusi értekezés, Bp. 1978. Kézirat 54—55. old.) Hasonló vélemény szerint az intézkedések a büntetőjogi hátrányok igen heterogén, különféle célokat szolgáló csoportját alkotják, emiatt céljuknak mindent átfogó, valóban tartalmi meghatározására a törvény nem vállalkozhatott. (Szerzői munkaközösség: Az új Büntető Törvénykönyv egyes rendelkezéseiről, M.J. 1979. 4. sz. 317. old.)

¹¹ Schultheisz Emil: A büntetés kiszabása, Bp. 1953. 6. old. Földvári József: A büntetés tana, Bp. 1970. 57—59. old. Erdőssy Emil: Büntetési rendszerünk továbbfejlesztésének néhány feladata. JK. 1975. 5. sz. 261. old. Békés—Bodgál—Görgyi—Károly—Molnár—Pintér—Szűk: Büntetőjog Általános Rész II. kötet (Szerk.: Pintér Jenő; a hivatkozott rész szerzője Györgyi Kálmán), Bp. 1976. 126—127. old. (Továbbiakban: Pesti kari jegyzet).

megelőzése a büntetőjog szempontjából egyet jelent. Ezért — mind az egyéni, mind az általános — megelőzésről, mint külön — a társadalom védelme mellett érvényesülő — célról nem lehet beszélni. Tehát eszerint a megelőzés a társadalom védelmének egy-egy oldala, rész célja, amelyeknek együttesen kell teljesedniük ahhoz, hogy a büntetés célját elérjük.¹²

A büntetőjogi jogkövetkezmények célját a társadalomnak a bűncselekmények elkövetésétől való védelmében látjuk. E cél az általános és speciális megelőzés révén a bűncselekmények elkövetőivel szemben kiszabható ill. elrendelhető büntetések s intézkedések eszköze segítségével érhető el.¹³

Változatlan a büntetőjogi szankcióknak büntetésekre és intézkedésekre bontása, a büntetéseknak pedig fő- és mellékbüntetésekre különítése az új kódexben is. A szankciók körében bevezetett „újítások” között viszont leginkább figyelemreméltó — megítélésünk szerint — a speciális prevenció hangsúlyozottabb előtérbe állítása. A büntetési nemek — mind a fő, mind a mellékbüntetések — köre korábbi jogunkhoz képest nem bővült. Újszerű azonban és az egyéniesítést szolgálja a Btk. 38. § (3) bekezdése, amely meghatározott mellékbüntetéseknek (a közügyektől eltiltás és a pénzmellékbüntetés kivételével) önállóan, főbüntetés kiszabása nélküli alkalmazására ad lehetőséget — mint már a Btá. is¹⁴ —, ha az adott mellékbüntetés kiszabását a törvény lehetővé teszi, valamint ha a bűncselekmény büntetési tétele két évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb és a büntetés célja így is elérhető (88. §).¹⁵ Tehát ezen esetekben egyes mellékbüntetések quasi főbüntetés rangjára emelkednek. Ezáltal viszont a ténylegesen kiszabható főbüntetések gyarapodásával megnövekedett a főbüntetések közötti választás lehetősége.¹⁶ Az egyéniesítettebb elbírálás válik lehetővé ama törvényi szabályozás folytán is, amely szélesebb körben határoz meg alternatív jogkövetkezményeket. Főként az egy évig terjedő szabadságvesztés, javító-nevelő munka, vagy pénzbüntetés büntetési tétel-meghatározás igen gyakori kisebb súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben. Egyértelműen kimutatható a speciális prevencióra épülő vonalvezetés az intézkedések új szabályozásában.

A régi Btk. — némileg változtatott — intézkedési nemei mellett új intézkedés a felnőttek viszonylatában is a már a fiatalkorúaknál alkalmazott és bevált próbára bocsátás és a pártfogó felügyelet. Ha a próbára bocsátást a büntetésekkel hozzuk összefüggésbe, akkor tulajdonképpen megállapíthatjuk,

¹² A büntetési rendszer problémái (Előterjesztés az új Btk. kodifikációjához) i. m. 3—4. old. Ficsor—László: Elgondolások 9. sz. i. m. 745—752. old.

¹³ A célmeghatározás meggyőzőbb megoldását az e területen meglevő terminológiai zavar elosztatásával lenne célszerű kezdeni. Így a cél, rész cél, közvetett, közvetlen cél, funkció, feladat, eszköz, módszer kifejezések használatosak leggyakrabban e körben. Viszont e kifejezések jelentése, tartalma, egymáshoz való viszonyuk pontosan és egyértelműen nem tisztázott. Továbbá nem elhanyagolható az a körülmény sem, hogy ugyanaz a célmegjelölés egy meghatározott összefüggésben, totalitásban cél és ugyanez egy másik összefüggésben ill. totalitásban már a cél eszköze, módszere. Valamint a közelebbi cél lehet egy távolabbinak az eszköze is.

¹⁴ A Btá 31. §-a értelmében a mellékbüntetések azokban az esetekben, amelyekben azt a törvény külön rendeli, az illető büntett miatt főbüntetésként alkalmazhatók.

¹⁵ Arra nézve, hogy egy mellékbüntetés mikor léphet elő főbüntetéssé, sem a törvény, sem a miniszeri indoklás bővebb tartalmi útmutatást nem ad.

¹⁶ Viszont negatív következményként jelentkezhet a mellékbüntetéseknek főbüntetésként alkalmazhatóságával, hogy az ítélkezés egysége országon nehezebben lesz biztosítható. (Vö. Györgyi Kálmán: A bünteteskiszabás elvi kérdései és a kodifikáció, JK. 1977. 3. sz. 134. old.)

hogy ez az intézkedési forma a „büntetésenyhítés” egy változata. (A büntetésenyhítés „maximuma” voltaképpen a megrovás.) A miniszteri indoklás akként fogalmaz, hogy a „próbára bocsátás célja nem tér el a büntetésétől. Ezt azonban nem közvetlen hátrányokozással, hanem a hátránnyal való fenyegetéssel és adott esetben azzal is szolgálja, hogy a hátrány alkalmazását magatartási szabályok megtartásától teszi függővé.” A pártfogó felügyelet pedig a bűnelkövetők ellenőrzését, irányítását, reszocializálásuk segítését és támogatását hivatott szolgálni. Jogunkban szintén új intézkedési változat és a hatékonyabb bűn megelőzés intézménye az alkoholisták büntetést helyettesítő munkaterápiás intézeti kezelése.

Változatlanul fenntartja az új Btk. a főbüntetések között a *halálbüntetést*. Büntetési rendszerünk hagyományos eszköze, a *szabadságvesztés-büntetés* a régi Btk.-ban domináló büntetési nem volt a büntetéssel fenyegetettség, a büntetés kiszabása és végrehajtása tekintetében egyaránt. Ti. a Btk.-ban szabályozott bűncselekmények több mint 90%-ára kizárólag szabadságvesztés-büntetést állapított meg törvényünk, ezen belül a vétségek 70%-ára is elvileg csupán egyetlen főbüntetés, a szabadságvesztés volt alkalmazható. 1973-ig a gyakorlatban is a leggyakrabban alkalmazott büntetési nem. A közbűnszerű bűncselekmények miatt szabadságvesztésre ítélt felnőttkorúak büntetésének tartamát tekintve pedig 1971—1973-ban, mindhárom évben az egy év alatti szabadságvesztés büntetések aránya 80% feletti.¹⁷ Az 1973. évi 14. tvr. — a vagyoni jellegű szankciókat érintő — módosításai folytán 1973 után lassan és fokozatosan némi változás következett be. Így a szabadságvesztésre elítélt felnőttkorúak megoszlási viszonyaszámai 1976-ban 48,1%; 1977-ben 47,2%; 1978-ban 44,0%. Ezzel szemben ugyanezen években a pénzbüntetésre ítélték viszonyaszámai: 45,2%; 46,1%; 1978-ban pedig 49,5%.¹⁸ Tehát az alkalmazott büntetési nemek között a pénzbüntetés 1978-ban vette át a szabadságvesztés büntetéstől a vezető szerepet. Nemzetközi viszonylatban Németországban 1882-ben még az összes büntető szankció közel 69%-a börtönbüntetés, 4%-a fegyházbüntetés, 0,3% halálbüntetés és 25% pénzbüntetés volt, addig az elmúlt 90 év során fordítottan arányosan fejlődött az alkalmazott szankciók aránya, azaz a szabadságvesztés büntetés jelenleg eredeti jelentőségét elvesztette. 1971-ben az NSZK-ban a büntetőjogi úton elítéltek összes büntetéseiből csak kb. 8% a végrehajtott szabadságvesztés és közel 85% a pénzbüntetés. Ugyanebben az évben Svájcban a büntető szankciók 15%-a végrehajtható és 29% próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés. A pénzbüntetés aránya 55%. Ausztriában 1970-ben 19% a végrehajtott és ugyanennyi a felfüggesztett szabadságvesztés és 54% a pénzbüntetés.¹⁹ Az utóbbi nyugatnémet statisztika szerint az összes elítéltek alig 17%-át ítélték szabadságvesztésre és ezek közel kétharmadának végrehajtását próbaidőre felfüggesztették, az elítéltek 82%-át büntették viszont pénzbüntetéssel.²⁰

Ezen hazai és nemzetközi adatokból is kitetszően mind külföldi, mind

¹⁷ Erdősy: i. m. 256—262. old.

¹⁸ Igazságügyi Statisztika (A bírósági ügyforgalom és a jogerősen elítéltek főbb adatai az 1976—1978. években) XXIX. évf. 3. sz. 17—21. old.

¹⁹ Kaiser—Schöch—Eidt—Kerner: Strafvollzug (Eine Einführung in die Grundlagen) Karlsruhe, 1974. 18—19. old. Callius, Rolf-Peter: Strafvollzugsrecht, Hamburg, 1978. 17. old.

²⁰ Rácz György: D. Hans-Heinrich Jescheck: Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil JK, 1979. 1. sz. 71—74. old.

magyar viszonylatban a szabadságvesztés büntetés a korábbi egyeduralkodó, kizárólagos, centrális szerepét elvesztette.

Az utóbbi években a nemzetközi viszonylatban bevezetett reformok valójában a szankciórendszer enyhítésére, az intézményen kívüli jogkövetkezmények, a szabadságelvonással nem járó szankciók előretörésére utalnak. Az új szabályozások és a gyakorlat is a szankciók közül mindenekelőtt a pénzbüntetést helyezi előtérbe — amit a fenti adatok is jeleznek —, továbbá kísérletezések folynak újabb szabadságelvonás nélküli szankcióformák bevezetésére. Így külföldön már kipróbálták és az Európa Tanács ajánlásában is szerepel a közösségre alapozott szabadlábon történő kezelési program, pártfogói hálózattal. A büntető intézetekben végrehajtott kezelési eljárások további kiépítése ellen lépnek fel, ugyanakkor a büntető intézetekben folytatott kezelés válságáról írnak. Egy kriminológiai kutatócsoport 231 kezelési kísérletre vonatkozó beszámolót vizsgált át, melyeket 1945. és 1967. között angol nyelven tettek közzé és amelyek a reszocializáló kezelést által a visszaesés csökkentését célozták. Kevés és izolált kivétellel a reszocializáló törekvések, amelyekről ez ideig beszámoltak, nézetük szerint a visszaesésre érzékelhető hatást nem gyakoroltak. Ugyanezen eredményre jutott egy kriminológiai vizsgálat, amely a skandináv államokban a bűnelkövetők kezelési kísérleteiről tájékoztat 1960-tól 1976-ig.²¹ A kezelésorientált büntetésvégrehajtás Észak-Amerikában szorosan összefügg a határozatlan tartamú büntetés intézményével és az elbocsátási bizottságokkal, amelyek a feltételes elbocsátásról döntenek. Mivel az intézeti kezelés a visszaesés csökkenéséhez nem vezetett, növekszik a kritika a határozatlan tartamú büntetésekkel és az elbocsátási bizottságokkal szemben, melyeket nélkülözhetőnek tartanak. Jóllehet Észak-Amerikában is a kezelési modellt még mindig erősen védelmezik, sok jelentős kriminalista egyre növekvő mértékben a határozatlan tartamú büntetések és az elbocsátási bizottságok megszüntetéséért lép fel. Hangsúlyozzák, hogy a határozatlan tartamú büntetés a büntetésvégrehajtás gyakorlatában azért vezet túl hosszú tartamú büntetéshez, mert az elbocsátást a büntető intézet kezelési eredményeitől teszik függővé. Az intézeti kezelési modell visszautasítása ugyanakkor nem járhat szigorúbb és hosszabb büntetésekkel. A határozatlan tartamú büntetések és az elbocsátási bizottságok megszüntetése mellett követelik a századforduló előtt épült büntető intézetek teljes kicserélését modern, humanus és nyílt intézetekre, melyeket nagyobb városok közelében lenne szükséges létesíteni, képzési, foglalkoztatási és ellátási lehetőségek jobb kihasználhatósága miatt. Ugyanakkor a közösségre alapozott kezelési program megvalósítása mellett szállnak síkra. Amennyiben a szabadság állapotában végzett kezelés eredményhez nem vezet, akkor kell a bíróságnak határozott tartamú szabadságvesztést kiszabnia, amelynek hosszúsága az elkövetett bűncselekmény súlya és az elkövető visszaesésre irányuló hajlama szerint alakul. Schneider nézőpontja szerint a büntetésvégrehajtási intézetekben folytatott kezelés (nevelés) rövid ideig tartó pozitív hatást vált ki, de nem tartós, hosszú ideig tartó jó hatást. A tartós, eredményes hatás elmaradását három lényegi indokkal magyarázza:

- a büntetésvégrehajtási intézeti miliő mesterséges voltával és elkülönítettségével,
- a bűnözésre való társadalmi reakció hatásával,

²¹ Schneider, Hans Joachim: Härtere Strafen und weniger Psychologie? Kriminalistik, 1979. Heft. 2. 84—89. old. Gönczöl Katalin: A „rehabilitációs” ideológia „csödjé” — börtönreformok az amerikai kontinensen JK. 1977. 12. sz. 659—666. old.

— a büntetésvégrehajtási intézet merev szervezeti, működési szabályaival.

Nézetének summázata az, hogy a bűnözésre, a bűnelkövetésre a szabadlábán folytatott kezelés, nevelés lesz a jövőben a normál reakció.²²

A szabadságvesztés büntetés háttérbe szorítására vonatkozó tendencia egyes nyugati államokban oda vezetett, hogy a szabadságvesztést már kifejezetten szubszidiárius büntetésnek tekintik, ultima ratio-nak, amit csak akkor vélnek alkalmazhatónak, ha más büntetőjogi szankció kiszabása nem jöhet szóba. Baumann a lassankénti fokozatos leváltásában, de legalább a szabadságvesztés büntetés átalakításában látja a jövőbeni feladatot.²³ A kanadai jogi reformbizottság három esetsortot nevezett meg, ahol továbbra is a büntető intézetekben végrehajtott szabadságelvonás ajánlott:

- ama elkövetőknél, akik embertársaik számára veszélyt jelentenek,
- akik az alapvető, fundamentális társadalmi értékeket semmibe veszik (pl. hazaárulás, terrorizmus stb.),
- akiket pénzbüntetésre vagy kárjótételre ítélték, de akik az ítélet végrehajtását megtagadják. Ez utóbbi esetsortban csak rövid tartamú szabadságvesztés kiszabása indokolt.²⁴

A szocialista országokban és hazánkban is uralkodónak tekinthető nézet szerint a szabadságvesztés büntetési nem jelentősége fokozatosan csökken, de azt teljes mértékben nem veszíti el. A súlyosabb bűnelkövetési formákkal szemben továbbra is elengedhetetlen és szükséges marad elsősorban legerőteljesebb visszatartó hatása, biztonsági, izoláló funkciója, formájában is gazdag variációs lehetőségeket biztosító jellege miatt.²⁵

A szabadságvesztés büntetés tartalmi, formai elemei közül megfelelően biztosította és biztosítja a személyi szabadságtól való megfosztást, az izolációt, de az átnevelés, a reszocializáció terén feltétlenül továbbfejlesztésre szorul. Legtöbb vita és elégedetlenség a szabadságvesztés tartamát és differenciált végrehajtásának fogyatékoságait érinti.

Szocialista büntetőjogunkba az 1971. évi 28. tvr. (Bn.) vezette be ismét az életfogytig tartó, tehát határozatlan tartamú szabadságvesztést, a halálbüntetés és a határozott ideig tartó szabadságvesztés leghosszabb tartama között fennálló nagy távolság áthidalására. Új törvényünk változatlanul fenntartja ezt a határozatlan szabadságvesztési formát, amelyet korábban sem fogadtak egyértelműen sem az elmélet képviselői, sem a gyakorlati szakemberek. Gyakorlati alkalmazására hazánkban az utóbbi három évben 8; 10; 1978-ban 14 elítélttel szemben került sor.²⁶ A szocialista országok közül csak az NDK büntetőjoga ismeri az életfogytig tartó elítélést,²⁷ a legtöbb nyugati állam kódexe

²² Schneider, i. m. 84—89. old. Továbbá Wehner-Darin, Wiltrud: Fragwürdige Thesen? Kriminalistik, 1978. Heft. 11. 495—497. old.

²³ Baumann, Jürgen: Strafrecht Allgemeiner Teil, Bielefeld, 1977. 630—631. old. Jescheck szerint a szabadságvesztés megmarad ugyan — a súlyos kriminalitással szemben — a büntetési rendszer gerincéeként, de alkalmazása állandóan csökken. (Rácz Gy.: D. Hans—Heinrich Jescheck: Lehrbuch des Strafrecht, i. m. 71—74. old. Hasonlóképp Preisendanz, Holger: Strafrechtsgesetz, Lehrkommentar. 29. Aufl. Berlin, 1975. 183—184. old. A francia Btk. Tervezete úgy foglal állást, hogy a szabadságvesztés legyen a bíró első, de csak végső soron alkalmazott eszköze (i. m. 104. old.)

²⁴ Schneider, H. J.: i. m. 84—89. old.

²⁵ A büntetési rendszer problémái (Előterjesztés az új Btk. kodifikációjához) i. m. 24—26. old. Ficsor M.—László J.: Elgondolások... i. m. 10. sz. 833—834. old.

²⁶ Igazságügyi Statisztika i. m. 17. old.
²⁷ Strafrecht Allgemeiner Teil, Lehrbuch, Staatsverlag der DDR Berlin 1978. 482. old.

viszont szabályozza és alkalmazza. A francia btk. 1976. évi Tervezete azonban a kriminológiában nagyon vitatott életfogytig tartó büntetést kívánja kiküszöbölni oly módon, hogy a büntettek két kategóriáját megkülönböztetve az első kategóriába tartozó büntettek 40 évi szabadságvesztéssel, a törvény által külön előírt esetben pedig halálal büntethetők.²⁸

A határozott ideig tartó szabadságvesztés leghosszabb tartamát Btk.-nk 15 évben állapította meg, hasonlóképpen a korábbi hazai és több szocialista s tőkés ország szabályozásához.²⁹ Figyelemre méltó a szovjet büntetőjog ama módosított rendelkezése, amely szerint a szabadságvesztés felső határa általában legfeljebb 10 év, a különösen súlyos, ill. a különösen súlyos következményekkel járó bűncselekmények elkövetőivel, továbbá a különösen veszélyes visszaesőkkel szemben pedig a törvényben meghatározott esetekben legfeljebb 15 év.³⁰ A határozott idejű szabadságvesztés minimumát 3 hónapra emelte fel az új kódexünk, s ezzel az új szabályozással törvényünk a rövid tartamú szabadságvesztés kiküszöbölésére, illetve többnyire visszaszorítására irányuló, nemzetközi viszonylatban általánosan megnyilvánuló tendenciát vette figyelembe. Nem újkeletű — hazánkban sem — a rövid tartamú szabadságvesztés többirányú káros kihatásait felismerő, s ezért annak visszaszorítását célzó törekvés, de a gyakorlatban a rövid tartamú szabadságvesztések aránya nemzetközi mértékben továbbra is igen magas. A kodifikációs előterjesztés szerint európai átlagban az összes szabadságvesztések kb. 75%-át teszik ki az ilyen rövid tartamú büntetések. Ez a helyzet jellemző a szocialista országokra, így hazánkra is.³¹ Legutóbbi hazai adatok szerint 1976—78-ig mindhárom évben az 1 év alatti szabadságvesztés büntetések aránya 80% körül mozog, a 6 hónap alatti szabadságvesztések pedig közel 48%-ot tesznek ki.³² Az elméleti szakemberek körében elterjedt nézet, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés az átnevelés rövid időtartamára figyelemmel nem járhat megfelelő eredménnyel, sőt különösen a fiatakorúaknál és az első büntényeseknél kriminogén tényező, ti. a börtönártalom már hat. Újabb vizsgálatok a fenti tételt teljes mértékben nem támasztják alá, s vannak olyan bűnelkövetői csoportok, amelyekkel szemben hatékony ez a büntetés.³³ A belgáknál is meglevő felfogás szerint a társadalom érdeke megkövetelheti a rövid tartamú büntetést, amely egyben figyelmeztetés is, pszichológiai sokkhatás is az elítélt számára.³⁴

Megítélésünk szerint a rövid tartamú szabadságvesztés épp ama bűnelkövetői körrel szemben a leghatékonyabb — mint azt az e területen legalaposabbnak látszó jugoszláv vizsgálat is mutatta —, akiknek társadalomellenes

²⁸ I. m. 77. old.

²⁹ Nehezen feloldható ellentmondást látunk itt két lényegi szempont ill. igény ütközése miatt. Az egyik igény, hogy a súlyos bűncselekmények elkövetőit hosszabb ideig izolálják, védjék az ilyen büntettesektől a társadalmi közösséget. A másik szempont viszont, hogy a szabadságvesztés teljes idejű végrehajtása ne járjon a személyiség leépülésével, a büntetés céljával ellentétes személyiségi ártalommal. A 10 év feletti, 15 éves törvényi generális maximum ill. e büntetési idő kitöltése — nézetünk szerint — csak az első szempontot veszi figyelembe.

³⁰ Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1977. II. 8-i 111. tételszámú tvr.-e az 1958. dec. 25-i Alapelv módosításáról; a 23. cikk rendelkezik a szabadságvesztésről.

³¹ Ficsor—László: Elgondolások... 10. sz. i. m. 834—836. old.

³² Igazságügyi Statisztika. i. m. 20—21. old.

³³ Ficsor M.—László J.: Elgondolások... 10. sz. i. m. 835. old.

³⁴ Ráczy György: Büntetésvégrehajtási problémák (a francia börtönügyi kongresszuson) MJ. 1977. 12. sz. 1128—1131. old.

beállítódása még nem alakult ki, nem fixálódott, így kevésbé szorulnak átnevelésre. Ilyen helyzetben pedig egy szabadságelvönás nélküli szankció is megfelelően be tudja tölteni feladatát. Sargorodszkij úgy véli, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés-bevezetése komoly veszélyeket rejt magában. Nem lehetetlen, hogy egyes esetekben célszerű lehet az alkalmazása azzal az elengedhetetlen feltétellel, hogy az ilyen büntetés végrehajtása különleges, külön erre a célra rendelt büntetőintézetekben történjék.³⁵ Karpec szerint a rövid tartamú (1 év alatti) szabadságvesztéseket a minimumra kellene korlátozni. Az államigazgatási igazságszolgáltatás megteremtésének szükségességét hangoztatja és lehetővé kellene tenni, hogy az államigazgatási őrizet, amely nem jár büntetett előélettel, hosszabb ideig tartson.³⁶ Bolgár felfogás szerint is szükséges és indokolt, hogy a rövid időtartamú szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetén más büntetési fajta(nem) kerüljön előtérbe.³⁷ A legújabb külföldi törvényi módosítások, szabályozások is a rövid büntetések kiküszöbölésére, illetve helyettesítésére irányulnak. Már új kódexünkben a szabadságvesztés minimális határának 3 hónapra történő felemelése is mutatja, hogy a törvényhozó hatástalannak tartotta a minimális szabadságvesztés büntetést. Ez a törvényhozói törekvés ez ideig nem jutott kifejezésre a bírói gyakorlatban. Mindenesetre a rövid tartamot meghaladó szabadságvesztés jobban be tudja tölteni nevelő szerepét. A rövid büntetések mellőzésével a szabadságvesztésre ítélték száma évente csökken, mindez pedig csökkentené a büntetés-végrehajtási intézetek munkáját. Ily módon korlátozódna azoknak a személyeknek büntetés-végrehajtási intézetbe kerülése, akiknél nem indokolt a szabadságvesztés átnevelő hatását érvényesíteni. A szovjet büntetőjogban a rövid tartamú szabadságvesztés büntetést váltja fel a szabálysértési eljárásban alkalmazott szankciók rendszere.³⁸ Az NSZK btk. 47. §-a a rövid tartamú szabadságvesztés kivételes voltáról rendelkezik: 6 hónap alatti szabadságvesztést a bíróság csak akkor rendel el, ha az elkövető tettében és személyiségében meglevő különleges körülmények ilyen szabadságvesztés kiszabását az elkövetőre gyakorolt ráhatás vagy a jogrend védelme érdekében elengedhetetlenül igénylik.³⁹ Az osztrák btk. 37. §-a a rövid tartamú szabadságvesztésnek pénzbüntetéssel való helyettesítését rendeli minden olyan esetben, amikor a konkrét büntetéssel fenyegetettség kizárólag szabadságvesztést ír elő.⁴⁰ Franciaországban az 1970. július 17-i törvény szerint a bíróság a 6 hónapig terjedő szabadságvesztést kiszabó ítéletében úgy rendelkezhet, hogy a büntetést a „félszabadság” feltételei szerint kell letölteni.⁴¹ A francia btk. Tervezete értelmében a szabadságvesztés a félszabadság körülményei között hajtható végre, ha a bűn-

³⁵ Sargorodszkij: A büntetőjogi büntetés, Bp. 1960. II. rész. 122—123. old.

³⁶ I. I. Karpec: A büntetés társadalmi, jogi és kriminológiai kérdései, Bp. 1978. 164. old.

³⁷ K. Veszeli: A rövid időtartamú szabadságvesztésről, Belügyi Szemle Tájékoztatója (Külföldi Figyelő) 1978. 27. sz. 27—29. old.

³⁸ Horváth Tibor: A szovjet büntetés-végrehajtási jog fejlődésének vázlata, Belügyi Szemle Tájékoztatója (Külföldi Figyelő) 1978. 27. sz. 89—94. old.

³⁹ Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch Band I. Allgemeiner Teil, Frankfurt am Main 1975. 313—322. old.

⁴⁰ Das neue österreichische Strafgesetzbuch (StGB) Juridica Verlag, Wien. 1974. 45. old. Rác György: Az új osztrák büntető törvénykönyv Általános Részéről JK. 1974. 10. sz. 583—589. old.

⁴¹ Resetnyikov, F. M.: A büntetőjogi büntetés a mai kapitalista államokban. MJ és Külföldi Jogi Szemle 1974. 9. sz. 555—558. old.

tetés hátralevő része az egy évet nem haladja meg.⁴² Tehát mind a hazai módosításból, mind a külföldi kódexek szabályozásából az derül ki, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés gyakorlati alkalmazását háttérbe kívánják szorítani és akkor rendelik el, ha a reszocializálás szabadságelvonás nélkül nem várható. Ehhez hasonló eset foroghat fenn a pénzbüntetés meg nem fizetése vagy más szabadságelvonás nélküli szankció nem teljesítése esetén is.

Általánosnak tekinthető nézet, amely a szabadságvesztés végrehajtása során a reszocializáció eredményes megvalósulását hiányolja és a továbbfejlesztés irányát e területen látja mindenekelőtt megvalósítandónak. Szélsőséges felfogás szerint reszocializációs cél nem is tűzhető ki e büntetés elé, tekintünk el a bűnözők megjavításától és megváltoztatásától. Nem sokat számít mit teszünk, az eredmény ugyanis ugyanaz marad.⁴³ Főként angolszász területen egyre többet beszélnek és írnak arról, hogy a nevelési célzatú büntetés ideológiája csődbe jutott.⁴⁴

Magunk részéről — Roxinnal egyetértve — ama álláspontot valljuk, hogy a büntetés racionális célokat kell, hogy szolgáljon, így csak reszocializáló végrehajtásról lehet szó.⁴⁵ Hiszen a társadalomnak az az érdeke, hogy az elkövetőt a büntetés kiállása után az életre alkalmas és törvénytisztelő tagjaként nyerve vissza. E nézetet követve pedig nyilvánvalóvá válik a végrehajtás során az egyéniesített nevelés, kezelés (korrigálás) szükségessége és fontossága. Az ilyen nevelés sikeres folytatásához viszont megfelelően biztosított, meghatározott tárgyi és személyi előfeltételek szükségeltetnek.

Széles körben elterjedt világszerte az „egységes szabadságvesztés — differenciált végrehajtási módzatokkal” elvének elfogadása. (Ugyanakkor a differenciáltság manapság túl gyakran hangoztatott, mondhatni divatos fogalmát kívánatos lenne közelebbről és mélyebben is körüljárni.) Az leszögezhető, hogy a szabadságvesztésnél ez a differenciáltság nem merülhet ki a fokozatok számában és egymástól eltérő kialakításukban. Indokolt egyrészt az elítéltek megfelelő csoportosítása és kategorizálása (még az egyes fokozatokon belül is), másrészt az elítéltek befogadására szolgáló büntetésvégrehajtási intézetek megfelelő elkülönítése. Az elítéltek és az intézetek osztályozása szükségképp összefügg, az elítéltek beosztásának és nevelésének, kezelésének nem szabad egymástól függetlennek lennie. (Voltaképpen a megfelelő osztályozás előfeltétele az egyéni nevelésnek.) Ezért az osztályozás szempontjainak, a végrehajtási módoknak, a személyiség megállapításának és az elítéltek nevelésének, kezelésének; a végrehajtás szervezetének egymással összefüggő szemlélete szükséges.⁴⁶

Általánosan érvényesülő és még megoldatlan feladat, probléma az elítéltek osztályozása. A gyakorlatban uralkodó — könnyen megállapítható, külső ismerveken alapuló — statikus pragmatikus osztályozás nem felel meg az egyéni nevelés követelményeinek. Ez az osztályozás nem tartalmazza a személyiség megállapításához szükséges változó tényezőket, de az elítélt lehetséges fejlődésének tényezőit sem. Tehát ezen osztályozási rendszer nem azon alapul,

⁴² I. m. 205. old. (33—2—34. artikulusz)

⁴³ Hall, Williams: A büntetésekre, a bűnözők kezelésére és megjavítására vonatkozó mítoszok JK. 1976. 12. sz. 717. old.

⁴⁴ Lásd a 21. sz. alatti lábjegyzetet.

⁴⁵ Roxin, Claus: Az állami büntetés értelme és határai (Büntetőjogi alapproblémák c. kötetben), 1973. 1—31. old.

⁴⁶ Müller-Dietz, Heinz: Strafvollzugsrecht, Berlin—New York, 1977. 88—89. old.

hogy adott esetben mi szükséges ahhoz, hogy a szociális életbe történő betago-
lódást megkönnyítsék, hanem azon, hogy az elítéltet milyen végrehajtási inté-
zetbe, illetve ennek mely részlegébe osszák be.⁴⁷ Az új Büntetésvégrehajtási
Szabályzat (8/1979. IM. sz. rend. 4. §-a) is az elítéltek kategorizálását formális,
statikus ismérvek segítségével írja le;⁴⁸ s valószínűen a gyakorlati nehézsége-
ket vette figyelembe, amikor előírja, hogy a személyiségzavarban szenvedő és
a kényszergyógyítás alatt álló fogvatartottat a többiekől — lehetőség szerint
— elkülönítve kell elhelyezni [4. § (3) bek.].

A továbbiakban az ilyen osztályozási eljárás negatív megítélés és előre-
jelzés miatt nem ritkán az elítélre bélyeget üt. Minél merevebb az osztályo-
zás, annál nagyobb a veszély, hogy az elítélt szabadulása utáni szereplése előre
meghatározott és így a visszaesés mintegy előre prognosztizált.

A reszocializáló büntetésvégrehajtás igénye a szabadulás utáni szociális
életre való fokozatos, folyamatos előkészítés. E követelmény egybekapcsolódott
azzal, amit a neveléscentrikus végrehajtás fogalmába épített egyéniesítés kate-
goriája követel, amely szerint az elítélt egyéniségének megfelelően szükséges a
végrehajtást alakítani. Mindkét követelmény megvalósítására sok ország már
hosszabb ideje bevezette a zárt, félig nyitott és nyílt végrehajtást, melynek
kiindulása a kezdeti kötelező zárt végrehajtás. Szocialista országok közül ilyen
tagolást a jugoszláv btk. ismer (38. szakasz 5. bek.)⁴⁹ A végrehajtási módoza-
tokat igen differenciáltan szabályozza a szovjet büntetőjog, míg a többi szo-
cialista állam btk.-ja igen eltérően rendelkezik e kérdéssel. Új törvényünkben
a szabadságvesztés végrehajtási fokozatainak — szigorított börtön kiiktatásá-
val — fegyházra, börtönre, fogházra történő csökkentése a reális helyzetet
veszi alapul, amikor az elítéltek a nevelés és a szigor szempontjai szerint jól
felismerhető és érzékelhető különbséget mutató három csoportba, fokozatba
sorolódnak. Erre hívta fel már korábban Földvári és Gläser a figyelmet, hogy
a legcélszerűbb a három végrehajtási mód kialakítása és szabályozása.⁵⁰

Azon országokban, ahol a zárt, félig nyitott, nyílt végrehajtás létezik, ez
a viszonylag merev fokozatos rendszer szinte mindenütt azonos, ill. hasonló
eredményt hozott: a nyílt végrehajtásba nagyon kevesen jutottak és a félig
nyitott végrehajtási formába is csupán az elítéltek kisebbsége került. Ahhoz
viszont, hogy az elítélt zárt intézetből fokozatosan kerüljön a szabad életbe,
szabály szerint legalább a nyílt rendszeren keresztül kell mennie. Kaufmann
abban látja a megoldást, hogy a merev fokozatosságot fel kell adni és függet-
len szétosztó-kiválasztó intézeteket kell létesíteni, amelyen minden elítélt bün-
tetése kezdetén áthalad. Az ilyen szétosztó-kiválasztó intézeteknek egyetlen
feladatuk a kiválasztás, amit nem téveszthetnek úgy szem elől, mint az általá-
nos jellegű intézeteknél, továbbá fokozott mértékben alkalmazhatnak feladatuk
ellátásához szakértőket, valamint szükséges az állandó érintkezés a szétosztó-
kiválasztó és a végrehajtó intézetek között.⁵¹

⁴⁷ Müller-Dietz, H.: i. m. 89. old.

⁴⁸ Ezen ismérveket más helyütt naturális és büntető eljárási szempontoknak
nevezik. Büntetésvégrehajtási jog II. kötet 1977. 74. old. (Szerk.: Hazai Tibor, a
hivatkozott IV. fejezet szerzője: Gläser István, Rendőrtiszt Főiskolai jegyzet)

⁴⁹ A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Hivatalos Lapja XXXII. évf.
(1976. okt. 8.) 44. szám 1333. old.

⁵⁰ Földvári József: Büntetőjog Általános Rész, Tankönyvkiadó Bp. 1974. 278. old.
Gläser István: A szabadságvesztés büntetés végrehajtása. Bp. 1975. 308. old.

⁵¹ Kaufmann, Hilde: Strafvollzugsreform und Klassifikation, In: Festschrift
für Richard Lange zum 70. Geburtstag, Berlin—New York, 1976. 587. s. köv. old.

Hazai viszonylatban is felvetődött ama gondolat, hogy részletes és megbízható személyiségvizsgálatok elvégzését követően történne az elítéltek intézeti beosztása oly módon, hogy központi megfigyelő-elosztó intézetben a szükséges vizsgálatok alapján megbízható képet alakíthatnának ki az elítéltről és ennek megfelelően osztanák be őket. Az ilyen szétosztó intézet hátrányos vonásai (személyiség vizsgálatok nem megbízhatósága, törvényességi problémák, az elítéltek szállíttatása...) miatt végül Földvári arra a következtetésre és javaslatra jutott, hogy a bíróság döntsön, milyen fokozatban történjék az elítélt büntetésének végrehajtása és személyiségvizsgálat alapján készüljön foglalkoztatási terv az elítéltek személyiségének, tudatának formálására, nevelésére. Gláser is indokoltnak tartja a megfigyelő szakaszt, s ez idő alatt tudományosan meghatározott szempontok szerint elemeznék az elítélt személyiségét, egyéniségét.⁵² Új büntetésvégrehajtási jogszabályaink nem rendelkeznek szétosztó intézetről és sajnos megfigyelési szakaszról sem. E tekintetben nem lépünk előre, jöllehet az elítéltek helyes irányú, hatékonyabb neveléséhez, kezeléséhez elengedhetetlenül szükségesnek véljük személyiségüknek, egyéniségüknek alaposabb ismeretét, ill. ennek a foglalkoztatási terveknél történő figyelembevételét, nevelés során való hasznosítását. Hasonlóképp nincs előrelépés és „elégé vitatható az a szabályozás, mely szerint az elítéltek büntetésük kiállásáig végig abban a fokozatban maradnak, amelybe a törvény rendelkezésének megfelelően a bíróság beosztotta... kívánatos lenne a mainál következetesebben előkészíteni a szabadulókat a rájuk váró körülményekre”.⁵³ E probléma irányában az elítéltnak szigorúbb vagy enyhébb fokozatba utalása, ill. helyezése kevésnek mutatkozik. E megállapítás az új — a régi Btk.-hoz képest tartalmilag érdemi továbblépést nem adó — szabályozást követően sem vonható vissza. Mindenképpen előrelépés azonban az új Bv. tvr. (1979. évi 11. sz.) 29. §-a, amely a hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítéltknél átmeneti csoportról rendelkezik a szabadulás utáni önálló életvitelre való fokozatos felkészítés érdekében. Ez a fokozatos felkészítés azonban csak az öt évi szabadságvesztésnél súlyosabb, hosszabb tartamú büntetést töltő elítéltekkel szemben alkalmazható.

Megítélésünk szerint az egyes fokozatokon belüli elhelyezésben rejlő különbségtétel sem biztosított, pontosabban egysíkú, nem egyéniesített. Így heterogén elítélt-csoportokat egységesen nevelnek, kezelnek, nincs differenciálás az elkövető jogsértésének oka, defektusának természete, egyénisége... között. (Így pl. börtön fokozatba kerülhet a jogos védelem túllépésével elkövetett emberölés vagy a rablás, avagy a hamis vád elkövetője, függetlenül a személyiségi, cselekményi háttértől.) Indokoltnak tűnik a büntetésvégrehajtási rezsimeknek olyan további differenciálása, amely nagyobb figyelemmel van az elkövetői típusokra.

A feltételes szabadságra bocsátás kedvező hatását, eredményességét több vizsgálat és a gyakorlati tapasztalat is bizonyította. Hazánkban több éves átlagban 4—5% között mozog az elrendelt feltételes szabadságra bocsátásokhoz képest a megszüntetések aránya. Ez a tény mindenképpen e jogintézmény gyakorlati hatékonysága mellett szól. A bíróság számára korrekciós lehetőség, az elítélt számára pedig perspektívát nyújt, ugyanakkor átmenetet és próbátételt

⁵² Földvári József: Gondolatok a szabadságvesztés végrehajtásáról MJ. 1971. 11—12. sz. 641—648. old. Gláser: i. m. 217. old.

⁵³ Földvári: Büntetőjog Általános Rész i. m. 281. old.

is jelent számára a reszocializáláshoz.⁵⁴ Lengyel vizsgálat mutatta ki, hogy a feltételes szabadság intézménye jobban elősegíti a visszaesés megelőzését, mint a büntetés teljes kitöltése. A hatékonyság fokozódik, ha hosszabb tartamú szabadságvesztésről van szó.⁵⁵

Az 1971. évi Bn. megoldása nem bizonyult szerencsésnek a bűnelkövetők jelentős részének a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége előli kikapcsolásával. Így az új kódexünk az elítéltek szélesebb körénél biztosítja lehetőségként. Az új szabályozásban a törvényi általános feltételnek megléte esetén a feltételes szabadságra bocsátás időpontja a bűnösségi alakzatok helyett a végrehajtási fokozatokhoz igazodik. Ezzel a szabályozással a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége a fegyház fokozatban büntetését töltő elítéltek számára is megadatott. A régi törvényi ellentmondás a szabadságvesztést töltő elítélt és a feltételes szabadságon levő elítélt jogi helyzete között továbbra sem küszöbölődött ki, hisz a feltételes szabadság ideje alatt megszűnik a fokozatok közti megkülönböztetés, pontosabban nem született ez ideig még törvényi szabályozás a feltételes szabadságon levő elítélt jogi helyzetére, fokozattól függő, differenciált magatartási kötelezettségeire vonatkozóan.⁵⁶ Ha az elítéltet a büntetés végrehajtása alatt helyezték enyhébb vagy szigorúbb fokozatba, ez a feltételes szabadságra bocsátás időpontjára is kihat. Az új szabályozással a feltételes szabadság nem mindig lesz teljes egészében a büntetés része, figyelemmel a 48. § (1) bek. szerinti legalább egyéves feltételes szabadság tartamra. A 48. § (3) bekezdése lehetőséget ad arra, hogy a bíróság az elítélt pártfogó felügyeletét rendelje el. Nézetünk szerint indokoltnak tűnt volna a feltételes szabadság lehetőségének még szélesebb körű törvényi biztosítása, mégha az új rendelkezés árnyaltabb és szélesebb körű is a régi Btk.-hoz viszonyítva, hiszen a feltételes szabadság olyan ösztönző perspektíva az elítéltnak, amelyből általában nem célszerű kizárni, ill. jelentősen korlátozni. Az osztrák btk. a feltételes szabadságra bocsátás feltételeként a szabadságvesztés 2/3 részének, de legalább hat hónapnak kitöltését kívánja meg. Lehetővé teszi a btk. azt is, hogy a szabadságvesztés fele részének kiállása után feltételesen szabaduljon, ha legalább egy évet már kitöltött.⁵⁷ A svájci büntetőjogban szintén a büntetés 2/3-ának, de legalább 3 hónapnak (életfogytiglani esetén 15 év) kitöltése a feltételes szabadság feltétele,⁵⁸ a svéd btk. ugyancsak a büntetés 2/3-ának, különleges okok fennállása esetén, felének kitöltését kívánja meg.⁵⁹ A jugoszláv btk. szerint pedig a büntetés felének letöltése elégséges a feltételes elbocsátáshoz, sőt kivételesen az is elbocsátható a büntetés végrehajtása alól, aki e büntetés egyharmadát letöltötte, azzal a feltétellel, hogy e kiszabott büntetés időtartama alatt nem követ el újabb bűncselekményt.⁶⁰

A feltételes szabadságra bocsátás továbbfejlesztésére Morris szakaszos megoldást javasol. A szabadságvesztés utolsó harmadában több lehetőséget kellene adni az elítélteknek az intézetből való időszakos eltávozásra. Ekkor

⁵⁴ Vermes Miklós: A szabadságvesztés-büntetést helyettesítő büntetőjogi intézmények. MJ. 1978. 7. sz. 617—618. old.

⁵⁵ Nemzetközi Szeminárium a büntető igazságszolgáltatás racionalizálásáról (Ford. Berkes György) MJ és Külföldi Jogi Szemle 1973. 12. sz. 758—762. old. (József Wasik által ismertett lengyel vizsgálat megállapítása).

⁵⁶ Vö. Gläser: i. m. 309—310. old.

⁵⁷ Az osztrák btk. 46. § (1) és (2) bek.

⁵⁸ Rehberg, Jörg: Strafrecht II. Strafen und Massnahmen, Zürich 1977. 15. old.

⁵⁹ Das schwedische Kriminalgesetzbuch i. m. 190. old. (26. fejezet 6. §.)

⁶⁰ 38. szakasz (5) bekezdés.

lehetne kombinálni az éjszakai elzárást és a szabad életben történő munkáltatást. A hosszú tartamú szabadságvesztésre elítéltek számára a szabadulás utáni időre ún. panziókat kellene kialakítani.⁶¹

A szabadságvesztés végrehajtásának sajátos módjai: Az ún. félszabad intézményekről, melynek „hétvégi” és „éjszakai” végrehajtási formája a legismertebb, sem anyagi, sem végrehajtási jogszabályaink nem rendelkeznek. A félszabad intézményeket — főként „éjszakai” változatát — több állam bevezette és alkalmazza. A francia btk. Tervezete is fenntartotta ezen intézményt, amely szerint a félszabadság állapotában az elítélt a büntető intézeten kívül és felügyelet nélkül tartózkodhat foglalkozási vagy családi tevékenység céljából, ugyanolyan feltételek mellett, mint a szabad emberek, továbbá tanulás és szakmai képzés, avagy orvosi kezelés okából. A félszabadság állapotát indokló tevékenység szükséges idejének lejártá után az elítélt köteles az intézetbe visszatérni és ott tartózkodni azokon a napokon, amikor a tevékenység szünetel.⁶² Az NSZK-ban is lehetőség nyílik az elítélt számára, hogy meghatározott napszakra az intézetet felügyelettel vagy a büntetésvégrehajtó hatóság felügyelete nélkül elhagyhassa.⁶³ Az amerikai kontinensen, Kanadában is alkalmazott végrehajtási módozat. Véleményünk szerint az „éjszakai” végrehajtási forma a szabadságvesztés részeként hazánkban is reálisan alkalmazható a szabad élet viszonyaihoz való fokozottabb közelítés, a rövid tartamú zárt intézeti szabadságvesztés kiküszöbölése érdekében, több előnyös oldala miatt is. Más intézkedés alkalmazása is kapcsolódhat hozzá, mint pl. az önkéntes alkoholelvonó kezelés.

Denyse Chast szerint a félszabadság intézményének szerepe aszerint változhat, hogy hosszabb vagy rövidebb büntetést töltő elítélteknél alkalmazzák. A hosszabb szabadságvesztésre ítélt esetében mindenekelőtt a börtönélet és a szabad élet közötti átmenetet képviseli, biztosítja a külső világhoz való fokozatos alkalmazkodást. A rövidebb szabadságvesztésre ítélt esetében pedig főként az a célja, hogy az elkövető elkerülje a környezetéből való kiragadás brutális hatását, mert ennek a kiszabott szankciónál aránytalanul súlyosabb következményei lehetnek, valamint az is, hogy lehetővé tegye az elítélt számára, hogy hivatását továbbra is folytathassa. A félszabadság optimális körülmények közötti alkalmazásának előfeltételeként általában szükséges, hogy az elítélteknek ezt a csoportját külön, elkülönítetten helyezték el a többi elítélttől, valamint, hogy az elítélt letöltse a kiszabott büntetés egy részét és a még hátralevő büntetési idő ne haladja meg a kb.-i három hónapot.⁶⁴

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának felfüggesztése nem önálló büntetési nem, de már szabadságelvonás nélküli, azt helyettesítő büntetés-végrehajtási módszerként jelentkező intézmény. Hazánkban igen szűk körben 1908-ban került bevezetésre és az 1951. évi Btá. módosítás már nagyban hasonlít a hatályos szabályozásunkhoz. Az új kódex erre vonatkozó rendelkezései a korábbiakhoz képest érdemi változást nem hoztak. Eme intézmény lényegében a rövid tartamú szabadságvesztés helyett a büntetés céljának elérésére

⁶¹ Gönczöl Katalin: Börtönök, büntetés-végrehajtás Kanadában JK. 1976. 3. sz. 157. old.

⁶² I. m. 205. old. (33—2—32 artikuluss)

⁶³ Az NSZK 1976. évi Bv. törvénye (StVollzG) 11. §.

⁶⁴ Denyse Chast: A félszabadság rendszerének néhány újabb vonása. (Revue de Science Criminelle et de Droit Pénal Comparé, 1964. júl.—szept. szám. Fordította: Bán Tamás)

alkalmasabb lehetőség a bíró számára. A korábbi bírói gyakorlatban a felfüggesztésekkel kapcsolatos hullámzásokat követően jelenlegi aránya kiegyensúlyozottnak mondható, a felfüggesztések aránya évente 43—45% körül mozog.⁶⁵ A XXXIV. sz. BED-et megváltozott szövegezéssel fenntartó V. sz. (a büntetés végrehajtásának felfüggesztéséről és a próbaidő tartamának meghatározásáról szóló) BED a törvényi előfeltételek, a kiemelt alanyi és tárgyi körülmények, valamint a büntetési célok érvényesülése közötti szoros kölcsönhatás egységes értékelésére hívja fel a figyelmet. A próbaidő tartamának meghatározására az új Btk. — a régi törvénnyel ellentétben — iránymutatást nem tartalmaz. Az V. sz. BED a próbaidő tartamának megállapításánál az elkövetett bűncselekmény tárgyi tényezői mellett elsősorban az elkövető személyi körülményeinek jelentőségét emeli ki, továbbá az elkövető jellembeli adottságainak, személyi és családi körülményeinek, életvitelének, magatartásának ugyancsak nagy jelentőséget tulajdonít. Az V. sz. BED szerint a büntetés végrehajtásának felfüggesztésére általában a viszonylag kisebb jelentőségű cselekményt megvalósító olyan kedvező személyi tulajdonságokkal rendelkező elkövető esetében kerülhet sor, akinél szükséges a szabadságvesztés kiszabása, a büntetés végrehajtásának elrendelésével való fenyegetettség azonban elégséges a büntetési cél elérésére, az újabb bűnelkövetéstől való visszatartásra.

A külföldi országok btk.-i is ismerik e jogintézményt vagy azonos vagy hasonló elnevezéssel és tartalommal. Dánoknál kb. a századforduló óta alkalmazzák a felfüggesztett büntetést, amely az összes szabadságelvonnás nélküli szankciófajta közül a legjobban járult hozzá a bebörtönzés csökkentéséhez.⁶⁶ NDK-ban az 1968. jan. 12-i btk.-t az 1974. évi dec. 19-i első és az 1977. ápr. 7-i második módosító törvény növeli a szabadságelvonnás nélküli büntetések jelentőségét. Így a feltételes elítélés önálló, szabadságvesztéssel nem járó büntetési nem 1—3 év próbaidő megállapításával, meghatározott jogi kötelezettségek előírásával (beleértve a szabadidőben teljesítendő ingyenes közhasznú munkára kötelezés lehetőségét is).⁶⁷ A jugoszláv btk. 52. szakasza vonatkozik a felfüggesztett büntetésre, amely szerint a bíróság büntetést állapít meg, de az nem kerül végrehajtásra, ha 1—5 évi próbaidő alatt az elítélt újabb bűncselekményt nem követ el és a bíróság által előírt kötelezettségeket teljesíti. Új intézmény a jugoszláv törvényben az 58. szakaszban szabályozott keretrendelkezés, melynek értelmében a bíróság a felfüggesztett büntetés hatálya alatt álló elkövetőt a próbaidő alatt meghatározott időre védőfelügyelet alá helyezheti. A védőfelügyelet magában foglalja a törvénnyel előírt segítségnyújtási, felügyeleti, figyelemmelkísérési és védelmi intézkedéseket.^{67/a} Szovjetunióban pedig kiszélesítették a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének a lehetőségét és előírták a próbaidő alatt az elítélteknek meghatározott helyen végzendő, ill. meghatározott természetű munkára való kötele-

⁶⁵ Cserey Emil: A felfüggesztett büntetések és hatékonyságuk MJ. 1969. 2. sz. 70—77. old.; Vermes M.: i. m. 615—617. old.

⁶⁶ Waaben, Knud: Introduction to the Danish Criminal Code Copenhagen, 1958. 7—19. old.

⁶⁷ Strafrecht Allgemeiner Teil, Lehrbuch (DDR) i. m. 454—471. old. Györgyi Kálmán: Az ingyenes közhasznú munkára kötelezés alkalmazása az NDK-ban, MJ. 1977. 5. sz. 430—436. old.

^{67/a} Baycon Ljubo: Büntetőjogi dilemmák és fejlődési törekvések Jugoszláviában. MJ. 1977. 12. sz. 1103—1105. old.

zést.⁶⁸ Általános érvénnyel leszögezhető, hogy nemzetközi viszonylatban a feltehető elítélés magatartási szabályokkal való kombinálása egyre terjedő intézmény. E jogintézmény hatékonyságát pedig egy lengyel vizsgálat is alátámasztja. A vizsgálat kimutatta, hogy a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt visszaesése kisebb, mint a tradicionális szabadságvesztésnél.⁶⁹ Viszont találkozhatunk olyan nézetekkel is — amely persze távolról sem tekinthető általánosnak —, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés nem találkozik a közvélemény helyeslésével, mert az elkövetett bűncselekmény felmentését látják benne. Továbbá a felfüggesztett büntetés nem tölti be sem a speciális, sem a generális prevenció rendeltetését, amellet a törvény előtti egyenlőtlenség érzését is kiváltja.⁷⁰

A hazai adatok a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása felfüggesztésének eredményessége mellett szólnak. Tíz év átlagában 12—13% körüli arányban került sor a felfüggesztett büntetés végrehajtására.⁷¹ Az új Btk-ban — eredményessége ellenére — e jogintézmény tartalmi továbbfejlesztése csak annyiban valósult meg, hogy meghatározott esetekben a próbaidő eredményes elteltéhez az elkövető rendszeres figyelemmel kísérése is szükséges, ti. ilyenkor az elkövető pártfogó felügyelet alá helyezhető. Kiterjedtebb alkalmazása pedig nem következett be.

Szabadságelvonással nem járó önálló büntetési nemek: Javító-nevelő munka jogintézményt hazánkban a Btá vezette be intézkedésként, majd az 1959. évi 39. sz. tvr-t követően büntetésként épült be a büntetőjogi jogkövetkezmények rendszerébe.⁷² Az 1966—68-as években gyakorlati alkalmazására kb. 14%-os arányban, 1967-ban és 1977-ben egyaránt csak 6,7%, 1978-ban pedig már csupán 6,5%-os arányban került sor.⁷³ A javító-nevelő munkának az 1960-as évek végétől kezdődő fokozatos háttérbe szorulását a következő okokkal hozzák összefüggésbe: a jogintézményt részletekben fizetendő pénzbüntetésnek tekintik, a gyakorlatban a nevelő jellegű többletelemekek nem funkcionálnak megfelelően, azaz a munkahelyi kollektíva nevelő ereje nem érvényesül. Nem vált általánosan alkalmazhatóvá, ezért külön büntetési nemkénti szabályozása formális és igazságtalan, a munkabérlevonás önmagában pedig nem igazolhatja önállóságát, ezenkívül a végrehajtása is meglehetősen sok gondot okoz, s a munkahelyen kívüli magatartásra nem tartalmaz kötelezettségeket, előírást.⁷⁴ Eme okok hatására egyesek az intézmény létjogosultságát is kétségbe vonták, hivatkozván arra, hogy a javító-nevelő munka fenntartása felesleges, mert ennek a büntetési nemnek a célját a próbárabocsátás megfelelően szolgálja.⁷⁵ Mindezek ellenére megállapítható, hogy a javító-nevelő munka általában sikeresen telik el, mert az utóbbi évek átlagában mindössze kb. 6%-os arányban került sor e büntetési nem átváltoztatására. Végül az új Btk. továbbra is fenn-

⁶⁸ Horváth T.: A szovjet büntetés-végrehajtási jog fejlődésének vázlata i. m. 89—94. old.

⁶⁹ Nemzetközi szeminárium a büntető igazságszolgáltatás racionalizálásáról i. m. 761. old. (József Wasik által ismertett lengyel vizsgálat megállapítása.)

⁷⁰ K. Veszeli: i. m. 27—29. old.

⁷¹ Vermes M. i. m. 617. old. Továbbá Szerzői munkaközösség: Az új Büntető Törvénykönyv egyes rendelkezéseiről. MJ 1979. 5. sz. 394—396. old.

⁷² Györgyi K. Pesti kari jegyzet II. kötet i. m. 167—177. old.

⁷³ Igazságügyi statisztika i. m. 20. old.

⁷⁴ Ficsor Mihály: Büntetési rendszerünk továbbfejlesztése és a javító-nevelő munka MJ 1975. 1. sz. 1—11. old. Vermes M. i. m. 612—614. old.

⁷⁵ Erdősy Emil nézetét ismerteti Bárd K.: Vita a Büntető Törvénykönyv Tervezetéről i. m. 765. old.

tartotta főbüntetésként a javító-nevelő munkát, alternatív szankcióként a szabadságvesztéssel és a pénzbüntetéssel. E büntetési nem fenntartását indokolt-nak tekinthetjük, hiszen ebben az intézményben perspektivikusan nagy lehetőségek vannak, mert a szabad élet viszonyai között alkalmazhatók a nevelő intézkedések. Megvan a lehetősége mindazon diszpozíciók megteremtésének, amelyek a sikeres reszocializáció alapjai, ill. feltételei.⁷⁰ Valamint a javító-nevelő munka kiiktatásával büntetési rendszerünk további szűkítése következett volna be, így a mainál kevesebb lehetőséget biztosított volna a jogalkalmazás számára az egyéniesítéshez, a megfelelő szankció megállapításához, kiszabásához. A Btk. új szabályozásával e büntetési nem továbbfejlesztése, tartalmasabbá tétele viszont nem valósult meg. Az új törvény lényegében ugyanazon tartalommal átveszi a korábbi rendelkezéseket. Változás az elítélt munkabéréből való levonás mértékében és a tartamban fedezhető fel. A fokozott egyéniesítés indokával az új Btk.-ban a levonás öt százaléktól húsz helyett 30%-ig terjedhet, továbbá a legrövidebb tartamot 3 hónapról 6 hónapra, a leghosszabb tartamot egy év és 6 hónapról két évre, halmazati és összbüntetés esetén két évről három évre emeli fel az új törvény.

Az 1971. évi Bn. a javító-nevelő munka végrehajtásának új szabályaként rendelkezik a munkatelepen történő végrehajtásról, de ennek hatálybalépését — a megfelelő feltételek hiányában — elhalasztotta. A tapasztalatok szerint a javító-nevelő munka céljának lényeges elemét képező kollektív nevelés, a közösségtől várható pozitív ráhatás hiányzik vagy nem elég hatékony. Ugyanakkor, ha a végrehajtást kijelölt munkatelepeken fogatosítják, s e telepeken kizárólag javító-nevelő munkára ítélt elkövetők dolgoznak, élnek együtt, ilyen személyiségformáló pozitív ráhatás még kevésbé lesz várható. Továbbá a környezetből való kiszakítás esetleg az életvezetést káros hatásnak tenné ki, kriminogén helyzetet hozhatna létre. Jórészt ezeknek betudhatóan az új szabályozás nem léptette életbe a munkatelepszerű végrehajtást. Mindenképpen hiányoljuk az új szabályozásból a tartalmi továbbfejlesztést, a nevelő hatások érvényesítésére irányuló rendelkezést. Így indokoltnak láttuk volna a végrehajtási szabályok megfelelő szigorítását, pl. munkaidőn túli magatartási szabályok előírását, ill. annak törvényi kimondását, hogy a javító-nevelő munkára ítéltet — bírói mérlegeléstől függően — pártfogó felügyelet alá helyezzék. Az új végrehajtási jogszabály szerint továbbra is az elítélt munkaviszonya a javító-nevelő munka végrehajtása alatt szünetel, azonban megítélésünk szerint a büntetés céljával nem lenne ellentétes és e büntetési nem hatékonyságát segítené elő, ha az elítélt a javító-nevelő munka sikeres kitöltésével lehetőséget kapna arra, hogy az eredményesen kiállott büntetési idő rendes munkaviszonyként jöhessen figyelembe. Az új mentesítési rendelkezések értelmében a javító-nevelő munkára ítélt a törvény erejénél fogva nem az ítélet jogerőre emelkedésével, hanem a büntetés kitöltésének napján mentesül, ily módon jöllehet ama ellentmondás feloldódik, hogy büntetlen előéletűvel szemben folyna a büntetés végrehajtása, de így az elkövetők viszonylag szűkebb körére alkalmazhatják e büntetést, mivel a bíróság nem kötelezheti az elítéltet olyan munka végzésére, amelynek jogszabályi előfeltétele a büntetlen előélet. A végrehajtási jogszabályban új vonás viszont, hogy az elítéltet a javító-nevelő munka végrehajtása alatt megilleti évi 12 nap alapszabadság.⁷⁷

⁷⁰ Vermes M. i. m. 612—614. old.

⁷⁷ 6/1979. (VI. 29.) IM. sz. rend. 2. § (3) bek. a) pont.

Szocialista viszonylatban a szabadságvesztés nélküli javító-nevelő munkát — különböző elnevezéssel — a szovjet, a bolgár, a csehszlovák és a román szankciórendszer tartalmazza, a lengyeleknél szabadságkorlátozás elnevezésű sajátos jogintézmény hasonlít a javító-nevelő munkához.

A pénzbüntetés viszonylatában az új Btk. a napi pénzbüntetéses rendszert vezette be. E büntetéskiszabási modellt a skandináv országok közül már hosszabb ideje alkalmazza a finn és a svéd büntetőjog, 1975-től lépett életbe ez a modell NSZK-ban és Ausztriában.⁷⁸ Szocialista országok büntetőjoga e rendszert nem ismeri, hanem az ún. globális pénzbüntetésről rendelkezik. Több állam btk.-jában a szabadságvesztés-büntetéssel mindig alternatívan szerepel a pénzbüntetés, mint pl. az NSZK-ban, Ausztriában, NDK-ban. A pénzbüntetésnek csak alternatív előfordulása azzal magyarázható, hogy a pénzbüntetés kizárólagos fenyegetettsége a szükséges differenciálási lehetőségeket nem nyújtja. Az új Btk.-nkban is a pénzbüntetés többnyire alternatív büntetésként található meg, de egyedüli büntetésként ugyancsak előfordul [pl. 177. § (1) bek. — magántitok megsértése; 178. § (1) bek. — levéltitok megsértése; 213. § — sajtórendészeti vétség; 215. § — földmérési jel megrongálása; 248. § — zugírást; 249. § (1) bek. — zártörés]. A pénzbüntetés hazai gyakorlati alkalmazása az utóbbi években fokozatosan emelkedett és a már korábban jelzett adatoknak megfelelően 1978-ban a leggyakrabban alkalmazott büntetési nem. (Erre a büntetésenyhítési rendelkezések is magyarázatot adnak.) Nemzetközi tekintetben szintén hasonló tendenciát figyelhetünk meg, a rövid tartamú szabadságvesztés visszaszorítására ill. mellőzésére irányulóan a leggyakrabban alkalmazott szankció. Ennek érdekében pl. az NSZK és az osztrák btk.-ban ún. helyettesítő pénzbüntetésről szóló rendelkezést is találhatunk.⁷⁹

Az új Btk.-ban szabályozott napi pénzbüntetéses szisztéma bevezetése tekintetében megoszlanak a vélemények. Jórészt a gyakorlati szakemberek nem jelentéktelen hányada ellenérvként hozza fel, hogy az új szabályozás szükség-telenül bonyolítja és hosszúra nyújtja az eljárást, az új rendszer a köztudatban pénzért megváltható szabadságvesztésként fog elterjedni, a korábbi szabályozás egyértelműbb, világosabb és a megfelelő differenciálást is lehetővé tette, így csupán a régi értékhatárok módosítása helyénvaló. A napi pénzbüntetés törvényi bevezetése mellett ama megfontolások döntöttek, hogy a napi pénzbüntetéses modell a pénzbüntetést igazságosabbá, áttekinthetőbbé teszi, hisz a pénzbüntetés napi tételei számának a bűncselekmény büntetést érdemlődése fokához, míg az egy napi tételnek megfelelő összegnek az elkövető jövedelmi és személyi viszonyaihoz kell igazodnia. Ezáltal pedig az ediginél objektívebb és differenciáltabb büntetéskiszabás válik lehetővé. Továbbá a pénzbüntetést fokozottan alkalmassá teszi a rövid tartamú szabadságvesztés helyettesítésére.⁸⁰

A mellékbüntetések köre nem bővült a korábbi jogunkhoz képest. Tartalmi szabályozásban pedig egyéniesítést szolgáló, a már fentebb jelzett ama lényegi változással, hogy az új Btk. értelmében mód nyílik meghatározott mellékbüntetéseknek önálló, főbüntetés kiszabása nélküli alkalmazására is. Vitatott kér-

⁷⁸ Lásd ehhez Györgyi Kálmán—Bárd Károly: A pénzbüntetés és a kodifikáció JK. 1978. 1. sz. 10—17. old. Györgyi Kálmán—Bárd Károly: A napi pénzbüntetés, Acta Fac. Pol.—Iur Univ. Sci. Bud. de Rolando Eötvös nom. Budapest 1978. (Tom. XXI.) 103—122. old.

⁷⁹ Az NSZK btk. 47. §-a és az osztrák btk. 37. §-a.

⁸⁰ Szerzői munkaközösség: Az új Büntető Törvénykönyv egyes rendelkezéseiről — A Btk IV. fejezetéhez MJ. 1979. 3. sz. 210. old. Továbbá lásd a 78. sz. alatti lábjegyzetet.

dés maradt, hogy a mellékbüntetés önálló alkalmazása súlyosabb jogkövetkezményt jelent-e, mint a pénzfőbüntetés. A Btk. 102. § (1) bek. a) pontjának a törvényi mentesítésre vonatkozó rendelkezéséből kiindulva az állapítható meg, hogy a pénzfőbüntetés és a főbüntetés helyett alkalmazott mellékbüntetés esetén a törvényi mentesítés egyaránt az ítélet jogerőre emelkedésének napján áll be. Eltérés viszont, hogy a pénzfőbüntetés mellett még mellékbüntetések is alkalmazhatóak, továbbá a főbüntetés általában súlyosabb mint a mellékbüntetés. A törvényi korlátozások miatt pedig túl széles körben nem ad lehetőséget a kódex a mellékbüntetés önálló főbüntetéskénti alkalmazására.⁸¹ Eltérés fedezhető fel az elévülés tekintetében is, ti. a törvény csak a főbüntetés és a pénzmellékbüntetés elévüléséről rendelkezik [67. § (1) és (2) bek.]. Azonban az adott konkrét esetben az önállóan kiszabott mellékbüntetés hátrányosabb jogkövetkezmény lehet az elítélt számára, mint egy főbüntetés, pl. pénzfőbüntetés. Itt elsősorban az önálló büntetésként kiszabott járművezetéstől, ill. foglalkozástól eltiltásra kell gondolnunk. Nézetünk szerint a súlykérdés elbírálása szempontjából nem lehet az elkövető szubjektív benyomásait és megítélését alapul venni és erre hagyatkozni, de a szankció kiszabása sem járhat ily esetben tartós és komoly egzisztenciális hátránnyal, mivel ez ellenkezne a büntetés céljával. Egyet tudunk érteni ama felfogással, hogy a főbüntetés helyett önálló büntetésként alkalmazott mellékbüntetés esetén — a súlyosítási tilalomra figyelemmel — minden esetben mérlegelni kell, hogy az adott büntetések közvetlen és távoli hátrányos következményeinek együttes hatása alapján az összehasonlított különböző büntetések közül melyik a súlyosabb a másikhoz viszonyítva.⁸²

Mellékbüntetések viszonylatában érdemi módosulás, hogy az új Btk. bevezeti a foglalkozástól és a járművezetéstől eltiltás esetén a végleges hatályú eltiltás lehetőségét. Új rendelkezés az is, hogy a járművezetéstől az is eltiltható — az ún. mozgó bűnözés formáira tekintettel —, aki bűncselekmények elkövetéséhez járművet használ [58. § (1) bek. II. fordulat]. Így nemcsak a járművet vezető személy tiltható el, hanem minden elkövető, aki bűncselekményekhez használja a járművet. A pénzmellékbüntetésnél fennmaradt a kiszabásának eddig ún. globális rendszere — szemben a pénzfőbüntetéssel —, csupán a minimális és maximális összegének felemelése következett be.⁸³

Az új Btk. szankciórendszerében az *intézkedések* köre bővült, speciális preventív szerepe, jelentősége nőtt, ily módon a felelősségre vonás eszközeinek további differenciálása valósult meg. A felnőtt bűnelkövetőkkel szemben kiszabható intézkedések alábbi típusai különíthetők el egymástól:

- nevelő intézkedések: megrovás, próbára bocsátás,
- gyógyító intézkedések: kényszergyógykezelés, alkoholisták kényszergyógyítása,

⁸¹ Steffler Sándor: Büntetések és intézkedések, a büntetés kiszabása, Ügyészségi Értesítő 1979. 2. sz. 13—19. old.

⁸² A súlyosítási tilalom kérdése főbüntetés helyett önálló büntetésként alkalmazott mellékbüntetéseknel (Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának Zsigáné Halmos Katalin által előterjesztett vitaanyaga.)

⁸³ Lásd Szerzői munkaközösség: Az új Btk. egyes rendelkezéseiről MJ. 1979. 4. sz. 312—316. old.

- biztonsági intézkedés: szigorított őrizet,
- egyéb intézkedés: elkobzás, pártfogó felügyelet.⁸⁴

Ezek közül a régi Btk.-hoz képest új intézkedés a próbára bocsátás, a pártfogó felügyelet, az alkoholisták büntetést helyettesítő, munkaterápiás intézeti kezelése. A szigorított őrizet is beépült az intézkedések rendszerébe.

Az új Btk. az intézkedések célját — a büntetés céljához hasonlóan — nem fogalmazza meg, olyan hivatkozással, hogy az intézkedések igen heterogén, különféle céljuknak mindent átfogó tartalmi meghatározására a törvény nem vállalkozhat. Az intézkedések, ill. az egymást kiegészítő szankciók célmegjelölését hiányoló, már jelzett felfogásunkhoz annyit tehetünk hozzá, hogy mind a büntetések, mind az intézkedések a büntetőjog általános célját különböző módon szolgáló intézmények, feladatuk azonban közös. Az intézkedések elsősorban a bűncselekmények megelőzését, a társadalom biztonságát szolgálják az elkövető személyiségére gyakorolt nevelő ráhatással, gyógyítással, izolációval, védelmi eszközökkel.

Kódexünk 70. § (2) bek.-e meghatározza, hogy az egyes intézkedések önállóan büntetés helyett, valamint büntetés, ill. más intézkedés mellett alkalmazhatók. E kimerítő jellegűnek tetsző meghatározás azonban nem teljes, ill. pontatlan, hisz az elkobzást intézkedés mellett is lehet, a szigorított őrizetet pedig intézkedés mellett nem lehet alkalmazni.

A figyelmeztetés helyébe a *megrovás* lépett, amely a régi Btk. 60. §-ának és a fiatakorúak viszonylatában érvényesült, és a 89. §-ban szabályozott bírói megrovásnak sajátos együtteséből — mintegy ötvözeteként — alakult ki. Az új Btk. a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély fokát büntethetőséget kizáró okként, a társadalomra veszélyesség utólagos csekélyé válását, megszűnését büntethetőséget megszüntető okként szabályozza és megrovás alkalmazását kapcsolja ezekhez.

Az eddig fiatakorúaknál alkalmazott *próbára bocsátást* általánossá tette törvényünk, így mind a fiatakorúakkal, mind a felnőttekkel szemben meghatározott feltételek mellett kiszabható intézkedéstípus. A fiatakorúak próbára bocsátásának kedvező hazai tapasztalatai és a felnőttek esetében a kedvező nemzetközi tapasztalatok indokolták a próbára bocsátás általánossá tételét. Voltaképpen a próbára bocsátás a feltételes elítélés egyik változata, amely nem jelent „elítéltséget”.⁸⁵ Helyeselhet az a rendelkezés, amely szerint ez az intézkedés a kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény, azaz lényegében csupán vétség nem visszaeső elkövetőjével szemben alkalmazható. Hasonlóképp helyeselhető az is, hogy a próbára bocsátottat nem helyezik minden esetben pártfogó felügyelet alá, hanem azt a bíróság mérlegelésére bízta a törvény, hiszen a pártfogó intézmény feladatát igen széles körre kiterjesztve nem tudná kellőképpen ellátni és megoldani.

A *kényszergyógykezelés* elrendelésének lehetőségét az új törvény szűkítette. Eme intézkedés alkalmazásának feltételei között szerepel, hogy — az elkövető az elméműködés kóros állapota miatt nem büntethető,

⁸⁴ Az intézkedés fogalmáról, típusairól lásd Horváth Tibor: Büntetés-végrehajtási jog I. kötet (BM Rendőrtiszt Főiskola) 84—90. old.; Györgyi K.: Pesti kari jegyzet II. kötet i. m. 199—201. old.; Lázár Miklós: Az intézkedések a szocialista büntetőjogban, Állam- és Jogtudomány XVII. évf. (1974.) 4. sz. 545—561. old.

⁸⁵ Szerzői munkaközösség: Az új Btk. egyes rendelkezéseiről, MJ. 4. sz. 316—319. old.

- személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény tényállását meríti ki (a Btk. miniszteri indokolása meghatározza ezen bűncselekményeket),
- prognosztikus feltétele a bűnismétlés veszélye, azaz tartani kell attól, hogy az elkövető az intézkedés előfeltételeként megjelölt és az indokolásban felsorolt nasonló büntetendő cselekményt fog elkövetni,
- az elkövető büntethetősége esetén vele szemben egy évet meghaladó szabadságvesztést kellene kiszabni.

A kényszergyógykezelés foganatosításának korábbi két módjával szemben az új kódex csak az erre kijelölt zárt intézeti végrehajtást írja elő — az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben — így a gyógykezeléssel egybekötött házi gondozás büntetőjogi következmény jellege megszűnt.⁸⁶ Az 1979. évi 4. sz. tvr. (Ben) viszont a hatóságok feladatává teszi az eljárás befejezésekor az ideggondozó intézet értesítését, ha a kényszergyógykezelés elrendelésének feltételei nincsenek meg, de az elkövető kezelése, gondozása szükséges. Arra nézve, hogy büntető jogszabály, ill. ennek alapján büntető bíróság az elkövetőt, valamint az igazságszolgáltatáson kívüli szerveket, szervezeteket kötelezheti meghatározott közreműködésre, erre jó példákat találhatunk más országok jogalkotásában is. Az NDK btk.-ban pl. a bíróság az elkövetővel szemben kiszabott feltételes elítélésnél — de más esetben is — szakorvosi gyógykezelésre való kötelezést rendelhet el.⁸⁷

Az új Btk. kizárólagos zárt intézeti végrehajtási formájával szemben több állam büntetőjogában találkozhatunk a szabadlábon történő (ambuláns) pszichiátriai kényszergyógykezelési változattal is. Ezt láthatjuk pl. a jugoszláv btk. 64. szakaszában. A svédeknél is létezik a nyílt (ambuláns) pszichiátriai kezelésre történő beutalás, de a gyakorlatban ritkábban alkalmazzák, mivel hiányzik a törvényi kényszereszközökkel való végrehajtás lehetősége. A bíróságok inkább a védőfelügyelet elrendelését részesítik előnyben, mert azzal az elítéltek ellenőrzése és felügyelete összekapcsolható és ezen az úton pszichiátriai kezelésük alkalmasabb formában érhető el. A gyakorlat itt azt igazolta, hogy sok esetben orvosi terápia és szociális kontroll is, s effektív irányítás is egyaránt szükséges.⁸⁸

Az osztrák btk.-ban található szabályozás értelmében a megelőző intézkedések, így a szellemileg abnormális elkövetők intézetbe utalása alkalmazása esetén is lehetséges a feltételes szabadságra bocsátás.⁸⁹

Az *alkoholisták kényszergyógyítása* két, céljában azonos, de jogi jellegében különböző intézkedést foglal össze. Feltétel mindkét intézkedési formánál, hogy az elkövető bűncselekménye alkoholisták életmódjával függjön össze. A Btk. 75. §-a a hat hónapot meghaladó végrehajtandó szabadságvesztésre ítélés melletti, végrehajtása alatti gyógyító intézkedésről rendelkezik. A Btk. 76. §-a értelmében a hat hónapot meg nem haladó szabadságvesztés, vagy ennél enyhébb büntetés helyett önálló intézkedésként alkalmazható, amennyi-

⁸⁶ Btk. 74. § (2) bek. Továbbá 1979. évi 11. tvr. 83—84. §§-ai. A kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról a 9/1979. (VI. 30.) IM. sz. rend. rendelkezik.

⁸⁷ Strafrecht Allgemeiner Teil, Lehrbuch (DDR) i. m. 461. és 525—529. old.

⁸⁸ Das schwedische Kriminalgesetzbuch, In: Einführung... i. m. 81. old.

⁸⁹ Az osztrák btk. 47. §-a, továbbá Rácz Gy.: Az új osztrák büntető törvénykönyv Általános Részéről i. m. 583—589. old.

ben fennállanak a munkaterápiás alkoholelvonó intézeti gyógykezelés 1974. évi 10. tvr.-ben írt feltételei.

Az *elkobzás* jogi természete ellentmondásos, mivel büntetési és intézkedési jellege egyaránt kimutatható. Némelykor az elkobzásnak nagyobb a súlya, mint egy büntetésnek és joghátrányt látnak benne, büntetésnek tekintik. A mellékbüntetések közé történő beillesztését biztonsági, védelmi intézkedés jellege gátolja, hisz némely büntethetőséget kizáró ok (gyermekkor, kóros elmeállapot, vagy a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka) miatt nem büntethető elkövető esetében is az elkobzást el kell rendelni. Végül az új törvény az elkobzás intézkedési minősítését tartotta fenn. Az új Btk. 77. §-a átfogja az elkobzás valamennyi eseténél irányadó rendelkezéseket és összefüggést teremt az elkobzás általános és az egyes bűncselekményekre vonatkozó különös rendelkezései között.⁹⁰

Szigorított őrizet: Az 1974. évi 9. sz. tvr. vezette be büntetőjogunkba a különösen veszélyes visszaesőkkel szemben relatíve határozatlan tartamban a szabadságvesztés büntetés letöltését követően szigorított őrizet előírását. Eme intézmény jogi természete igen vitatott volt, hiszen történetileg tekintve, valamint abból a szempontból, hogy egy főbüntetés mellé nem lehet „második büntetést” kapcsolni — az intézkedésekkel mutatott rokonvonásokat. A szigorított őrizet tartalmát nézve pedig inkább a büntetésekhez állt közelebb.⁹¹ A LB. 517. sz. büntető kollégiumi állásfoglalása és a 4/1975. sz. tanácselnöki értekezlet állásfoglalása is kinyilvánítja, hogy ezen jogintézménynek biztonsági intézkedés és büntetés jellege egyaránt van. Az új Btk. módosította a fenti tvr. szabályozását és az intézkedések szisztémájába építette be. Az új Btk. szerint a szigorított őrizet többszörös visszaesővel szemben rendelhető el, ezen intézkedés elrendelése alapjául szolgáló bűncselekmények köre szűkült. Módosult a feltétel is, ti. a korábbi büntetéseknek egyenként legalább egy évet kell elérni és a megjelölt bűncselekmények bármelyike miatt legalább kétévi szabadságvesztésre ítéletet követel meg az új kódex. Eme feltétel szigorításokkal kívánná a törvény azt elérni, hogy ne olyan bűnismételőket sújtsanak, akik gyakran kerülnek ugyan szembe a büntető igazságszolgáltatással, de leggyakrabban kisebb jelentőségű bűncselekmények miatt. A korábbi tvr. fegyház fokozatban írta elő a végrehajtást, így a szigorított őrizet kiszabása esetén erre többszörös visszaesőkkel szemben kiszabható szabadságvesztésnek meghosszabbításáról volt szó. Az új Btk. a végrehajtásról nem rendelkezik, azonban az 1979. évi 11. tvr. 90—91. §-ai szerint az erre a célra kijelölt büntetésvégrehajtási intézetben hajtják végre ezt az intézkedést, sajátos enyhébb végrehajtási rendet kialakítva, hogy átmenetet teremtsenek a szabadságvesztés legszigorúbb végrehajtási módja és a szabad élet viszonyai között.

Egyet tudunk érteni Gönczöl Katalin álláspontjával, amely szerint nem sorolhatók egy csoportba, egy homogén elkövetői körbe a társadalomra különösen veszélyes bűnözők. Márpedig a „tartalmilag minden szempontból heterogén elkövetői kört ugyanazon nevelési szisztémával, ugyanazon feltételek mellett, azonos elvek alapján eredményesen nevelni nem lehet. Az ilyen rend-

⁹⁰ Szerzői munkaközösség: Az új Btk. egyes rendelkezéseiről MJ 1979. 4. sz. 320—322. old. Györgyi K.: Pesti kari jegyzet II. kötet i. m. 213. old.

⁹¹ Gönczöl K.: A visszaeső bűnelkövetők tipológiája (i. m. 50—61. old.) c. munkájában elemzi eme jogintézményt és feldolgozza a hazai ide vonatkozó szakirodalmat.

szer a társadalomtól való elszigetelés egyetlen és kizárólagos célját szolgálhatja.⁹²

Vitathatónak tartjuk a kódex ama megoldását, hogy a visszaesőkkel szembeni küzdelem egyedüli, kizárólagos módját a büntetési tételek felemelésében, a szigorításban vélte megtalálni. Ez az álláspont — amely szerint szigorúbb jogkövetkezmények alkalmazásával a visszaeső bűnözés jobban kontrollálható, visszaszorítható — kimondva vagy kimondatlanul olyan feltevésből indul ki, hogy a szigorúbb, krudelis szankciók elrettentőleg hatnak. Ez a feltevés azonban általában nem helytálló. A büntetés elrettentő hatása bűncselekményenként és személyenként különböző. Ez függ a büntetéssel fenyegetés gyakorlati érvényesíthetőségétől ugyanúgy, mint a bűncselekmény felderítésének elkerülhetetlenségétől és gyorsaságától. Racionális szempontok általi, normálisan motivált és gondosan tervezett jogsértések (pl. a vagyon elleni deliktumok) jobban elrettenthetők, mint az emocionálisan, abnormálisan motivált és impulzív elkövetett bűncselekmények (pl. erőszakos és szexuális bűntettek), amelyek jó része perverzióra, ösztönkitörésekre, intellektuális vagy emocionális defektusra vezethető vissza. Aki érzelmi felindulás állapotában bűncselekményt követ el, nem gondol a lehetséges következményekre. Beccaria óta tudjuk, hogy a felfedezés bizonyossága nagyobb jelentőségű az elrettentés szempontjából, mint a büntetéssel fenyegetettség súlyossága.⁹³ Azok a személyek, akik ítélőképességükkel, előrelátásukkal, megfontoltságukkal tűnnek ki, büntetéssel jól elrettenthetők. Az érzelmi instabilitás, az önkontroll hiánya vagy kriminális szubkultúrához tartozás alapján elkövetett bűncselekmény végrehajtását elrettetéssel nem lehet megakadályozni. Továbbá a „befutott”, sikeres emberek, akik sokat veszíthetnek és akik sikereikkel ahhoz a társadalmi rendszerhez tartoznak, ahol élnek, könnyebben elrettenthetők, mint a sikertelen emberek, akik semmit sem veszíthetnek. Ha az elrettentés és egy személy társadalmi, gazdasági státusza között szoros összefüggés áll fenn, ez is magyarázza, miért származik oly sok hivatalosan ismertté vált bűnelkövető az ún. alsórétegből.

A büntetés megbélyegző hatása egyrészt kontrollálja a bűnelkövetést, de másrészt a visszaeső bűnözés okozója is. A megbélyegzett jogsértőt stigmatizációja révén mind erőteljesebben kriminális „karrierük” felé sodorják, hajtják. Tehát a büntetési idő hosszúsága a visszaeső bűnelkövetők számának csökkentése szempontjából nem nagy jelentőségű.⁹⁴ Dressler amerikai kriminológus is úgy fogalmaz, hogy minél hosszabb ideig tart a fogság, annál rosszabb az eredmény.⁹⁵

Már a kodifikáció kezdete körül megfogalmazódott olyan vélemény, hogy a „kiépitendő intézkedések sorában jelentős szerephez kellene juttatni azokat az intézkedéseket, amelyek pártfogó, utógondozó, felügyeleti jellegűek”.⁹⁶ Ezen igény törvényi megvalósulása a korábban csak fiatalokkal szemben alkal-

⁹² Gönczöl Katalin: Kísérlet az elkövetők osztályozására, *Acta Facultatis Pol.—Iur. Univ. Sci. Bud. de Rolandó Eötvös nom. Budapest* 1978. (Tom. XXI.) 98—100. old.

⁹³ „A bűnözésnek legerősebb fékje nem a büntetések kegyetlensége, hanem azok elmaradhatatlansága... Egy mérsékeltbb, de biztos büntetés mindig nagyobb hatást fog kelteni, mint egy másik, félelmetesebb büntetéstől való rettegés...” Cesare Beccaria: *Büntett és büntetés*, Bp. 1967. 99. old.

⁹⁴ Ez a gondolatmenet követhető Schneider, H. J. i. m. 86—87. old.

⁹⁵ Resetnyikov, F. M. i. m. 557. old.

⁹⁶ Fonyó Antal: Tézisek a büntetési rendszer továbbfejlesztése elvi kérdéseinek megvitatásához (Előadás, Kézirat, 1974. 11. old.)

mazott pártfogó felügyelet, amely nem önálló, hanem valamely büntetés vagy intézkedés végrehajtásának kiegészítője. A kódex értelmében a szigorított őrizetből ideiglenesen elbocsátott elítélt esetében kötelező, míg a feltételes szabadságra bocsátottaknál, a felfüggesztett szabadságvesztésre ítéltknél és a próbára bocsátottaknál fakultatív a pártfogó felügyelet elrendelése. A pártfogó felügyelet tartalmát a végrehajtási jogszabályok határozzák meg [1979. évi 11. tvr. VII. Cím, 92—104. §§, valamint a 7/1979. (VI. 29.) IM. sz. rend.]. A pártfogó felügyelet végrehajtását a megyei (fővárosi) bíróságon hivatásos pártfogók a rendőrség, a társadalmi pártfogók közreműködésével látják el. Ezen intézkedés eredményessége nagy mértékben függ majd a fenti szervek, a munkahelyi közösségek hatékony segítségétől, támogatásától.

FERENC NAGY
EINIGE FRAGEN DES SANKTIONSSYSTEMS
DES NEUEN STRAFGESETZBUCHS

(Zusammenfassung)

Am 1. Juli 1979. ist das an die Stelle des früher in Kraft stehenden Strafgesetzbuchs von 1961 tretende neue Strafgesetzbuch (Btk) der Ungarischen Volksrepublik, G. A. IV vom Jahre 1978, in Kraft getreten.

Auf die Einleitung folgend bespricht die Abhandlung von den im neuen Gesetz zur Geltung kommenden wichtigsten Reformbestrebungen die Neuregelung der Strafen und Massnahmen d.h. einige für wichtiger gehaltene Fragen des Systems der Sanktionen.

Im Laufe der Kodifikation des Strafsystems gerichtete sich die grundlegendste Zielsetzung auf die Wirksamermachung der Sanktionen, die Erschaffung der differenzierten Verantwortlichmachung. Zur Verwirklichung dieses Zwecks — ähnlich den internationalen Entwicklungsbestrebungen — wurde notwendig einerseits die Zentrierung der Freiheitsstrafe mit der Verminderung der grundlosen Freiheitsstrafen und zunächst einmal mit der Ausbreitung der Anwendungsmöglichkeit der mit Freiheitsentziehung nicht verbundenen und anderer alternativen Rechtsfolgen, sowie mit der Anpassung der Geldstrafe an die geänderten Lebensverhältnisse und mit der — im Interesse der wirksameren Erreichung der Strafzwecke ausgeführten — erhöhten Einziehung der Gesellschaft, bzw. der Gemeinschaften so zurückzudrängen, dass dieses System der Sanktionen auch mit den anderen ausserstrafrechtlichen Verantwortungsformen in Einklang kommt.

Andererseits bestrebten sie die Steigerung der Strenge mit der Anwendung schwererer Strafen im Rückfall und mit der Erschaffung eines differenzierteren Rückfallsystems zur Geltung zu bringen.

Die Zerlegung der strafrechtlichen Sanktionen in Strafen und Massnahmen, und die der Strafen in Haupt- und Nebenstrafen ist auch im neuen Kodex unverändert geblieben. Die im Kreise der Sanktionen eingeführte merkwürdigste Neuerung ist — unseres Erachtens — die immer stärker werdende Betonung der Spezialprävention. Der Kreis der Straforten (der Haupt- und Nebenstrafen) ist mit unserem älteren Recht verglichen nicht weiter geworden. Neuartig ist aber und dient auch der Individualisierung § 38, Absatz (3) des Strafgesetzbuchs, die die Anwendung bestimmter Nebenstrafen (Verbot der Aberkennung der staatsbürgerlichen Rechte, Geldnebenstrafe) auch selbständig, ohne die Zumessung einer Hauptstrafe ermöglicht, wenn das Gesetz die Zumessung der gegebenen Nebenstrafe möglich macht, sowie wenn der Strafsatz der strafbaren Handlung nicht schwerer als eine zwei Jahre Freiheitsstrafe ist und das Strafziel auch auf diese Weise erreicht werden kann (§ 88). In diesen Fällen erhöhen sich also einige Nebenstrafen auf den Rang einer Quasi-Hauptstrafe. Dadurch erhöhte sich aber, mit der Zunahme der tatsächlich zumessbaren Hauptstrafen, die Wählbarkeit unter den Hauptstrafen. Eine individualisierte Beurteilung wird auch derjenigen gesetzlichen Regelung zufolge möglich, die die alternativen Rechtsfolgen in weiterem Kreis bestimmt. Hauptsächlich sind die Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr, die Besserungs-Erziehungsarbeit oder die Bestimmung des Strafsatzes der Geldstrafe den Verüben der Straftaten von geringerem Gewicht gegenüber sehr häufig.

Der in den sozialistischen Ländern und so auch in unserem Land für herrschend betrachteten Ansicht nach nimmt die Bedeutung der Strafort Freiheitsentziehung

stufenweise ab, sie geht aber nicht völlig verloren. Sie bleibt den schwereren Straftatbegehungsformen gegenüber auch weiterhin unerlässlich und notwendig, insbesondere ihrer kräftigsten Zurückhaltungswirkung, ihrer Sicherheits- und isolierenden Funktion, ihrem auch formreiche Variationsmöglichkeiten gewährenden Charakter zufolge.

Die Freiheitsstrafe sicherte und auch sichert dementsprechend die Entziehung der persönlichen Freiheit, die Isolierung; aber auf dem Gebiet der Umerziehung, der Resozialisierung braucht sie eine Weiterentwicklung. Die meisten Auseinandersetzungen und Unzufriedenheiten berühren die Mangelhaftigkeiten der Dauer und der differenzierten Vollstreckbarkeit der Freiheitsentziehung.

Höchstmass der zeitigen Freiheitsstrafe wurde in unserem Strafgesetzbuch in 15 Jahren bestimmt, ähnlich der früheren Regelung in diesem Land und in mehreren sozialistischen und kapitalistischen Ländern.

Das Minimum der Freiheitsstrafe wurde im neuen Kodex auf drei Monate erhöht. Mit dieser neuen Regelung hat unsere Gesetzgebung die sich in internationalem Verhältnis im allgemeinen manifestierende, auf die Eliminierung bzw. meistens auf die Zurückdrängung der kurzfristigen Freiheitsentziehung gerichtete Tendenz in Betracht gezogen.

Im Landesverhältnis hat sich der Gedanke auch erhoben, dass die Einteilung der Verurteilten in die Strafanstalten erst nach der Ausführung eingehender und zuverlässiger Persönlichkeitsprüfungen, auf solche Weise geschehen sollte, dass im Beobachtungs- und Verteilungszentralinstitut über die Verurteilten aufgrund der notwendigen Prüfungen ein zuverlässiges Bild ausgestaltet werden und diese dementsprechend eingeteilt werden könnten. In dieser Hinsicht haben wir keinen Fortschritt gemacht, obwohl auch wir zur wirksameren Erziehung, Behandlung der Verurteilten in guter Richtung, die gründlichere Kenntnis ihrer Persönlichkeit, Individualität, die Rücksichtnahme dieser bei den Beschäftigungsplänen und ihre Nutzbarmachung im Laufe der Erziehung für unerlässlich notwendig ansehen. Auch die Regelung bedeutet ähnlicherweise keinen Fortschritt und mag dahingestellt sein, wonach die Verurteilten während der Strafdauer im allgemeinen bis zum Ende auf derselben Stufe bleiben, wohin sie der Verfügung des Gesetzes entsprechend das Gericht eingeteilt hatte. Es wäre wünschenswert, die Entlassenen auf die sie erwartenden Umstände folgerichtiger vorzubereiten, als es heute geschieht. § 29 der Strafvollzugsverordnung mit Gesetzeskraft des Präsidialrates Nr. 11 d. J. 1979, der bei den auf eine langfristige Freiheitsentziehung Verurteilten über eine Übergangsgruppe verfügt, um diese für ihre nach der Entlassung folgende Lebensführung stufenweise vorzubereiten, ist aber jedenfalls ein Fortschritt. Diese stufenweise Vorbereitung kann aber nur für die Verurteilten angewendet werden, die eine nicht unter fünf Jahren festgesetzte Freiheitsstrafe verbüssen. Unserer Meinung nach könnte von den sog. Halbfreieinrichtungen die „nächtliche“ Vollstreckungsform als ein Teil der Freiheitsentziehung auch in diesem Land real angewendet werden, im Interesse der stufenweisen Annäherung zu den Verhältnissen des freien Lebens und der Eliminierung der kurzfristigen Freiheitsentziehung in einem geschlossenen Institut, sowie wegen ihrer mehreren Vorteile.

Im Kreise der Regelung der Besserungs-Erziehungsarbeit übernimmt das neue Gesetz die früheren Verfügungen, dem Wesen nach, mit einem identischen Inhalt. Eine Änderung kann im Mass und Inhalt der Abzüge aus dem Arbeitslohn entdeckt werden. Auf alle Fälle vermissen wir aus den neuen Verfügungen die inhaltliche Weiterentwicklung, die auf die Geltendmachung der Erziehungswirkungen gerichteten Verfügungen. So wäre es unserer Meinung nach begründet gewesen, die Vollzugsvorschriften entsprechend zu verstärken, wie z. B. gewisse Haltungsregeln für die Zeit nach der Arbeit vorzuschreiben oder gesetzlich auszusprechen, dass der zu Besserungs-Erziehungsarbeit Verurteilte von der richterlichen Erwägung abhängig — unter Betreuungsaufsicht gelegt werde.

Im Verhältnis der Geldstrafe hat das neue Strafgesetzbuch das Tagessatz-Geldstrafensystem eingeleitet. Die gesetzliche Einführung dieses Systems wurde deshalb angenommen, weil das Modell der Tagessatz-Geldstrafe diese Strafe gerechter, übersichtlicher macht. Die Zahlen der Tagessätze der Geldstrafe sollen sich nämlich nach der Stufe der Strafverdienlichkeit richten, während der dem Tagessatz entsprechende Betrag sich nach den Einkommens- und persönlichen Verhältnissen des Täters richten soll.

Im Sanktionensystem des neuen Strafbesetzbuches hat sich der Kreis der Massnahmen erweitert und ihre spezielle präventive Rolle, Bedeutung gewachsen. Auf diese Weise ist eine weitere Differenzierung der Mittel der Verantwortlichmachung verwirklicht worden. Mit dem alten Strafgesetzbuch verglichen sind neue Massnahmen: die Bewährungsprobe, die Betreuungsaufsicht, die bestrafungsversetzende, in einer Anstalt vollzogene arbeitstherapische Behandlung der Alkoholisten. Die den mehrheitlichen Rückfälligen gegenüber anwendbare verschärfte Verwahrung wurde auch in das System der Massnahmen eingebaut.

Felelős kiadó: dr. Veres József

81-4434 — Szegedi Nyomda — Felelős vezető: Dobó József igazgató
Készült: linószedéssel, íves magasyomással, 3,1 A5 ív terjedelemben,
az MSZ 5501—59 és 5602—55 szabvány szerint.
Példányszám: 525

A SZEGEDI JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK E SZOROZATBAN ÚJABBAN MEGJELENT KIADVÁNYAI

Tomus XXIV.

- Fasc. 1. György Antalffy: *Introduction à l'Histoire des Doctrines Politico-Juridiques (Esquisse de cours magistraux à l'Université)*. (Szeged, 1977) 60 l.
- Fasc. 2. Both Ödön: *A stuprum violentum a kései feudális magyar büntetőjogban (1790—1848)*. (Szeged, 1977) 36 l.
- Fasc. 3. Ruzsoly József: *A kisajátítás törvényi szabályozásának története Magyarországon (1836—1881)*. (Szeged, 1977) 40 l.
- Fasc. 4. Szentpéteri István: *A szervezés modern kori fejlődése, professzionizációja és tudománnyá válásának folyamata*. (Szeged, 1977) 55 l.

Tomus XXV.

- Fasc. 1. Bodnár László: *A nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonya — egyes államok alkotmányai alapján*. (Szeged, 1978) 32 l.
- Fasc. 2. Robert A. Horváth: *Essays in the History of Political Arithmetics and Smithianism*. (Szeged, 1978) 80 l.
- Fasc. 3. Nagy Ferenc: *Áttekintés az egyes európai államok szociálterápiái jellegű intézményeiről*. (Szeged, 1978) 28 l.
- Fasc. 4. Nagy Károly: *Az egyének és jogi személyek sérelmére elkövetett nemzetközi jogsértések*. (Szeged, 1978) 68 l.
- Fasc. 5. ИГНАЦ ПАПП: *Ленин о государстве, об отношении Государственных органов и общественных организаций*. (Szeged, 1978) стр. 45.
- Fasc. 6. П. ВАШТАГ: *Важнейшие свойства формы государственной организации в Венгрии в первые годы после освобождения*. (Szeged, 1978) стр. 16.

Tomus XXVI.

- Fasc. 1. Czucz Ottó: *Öregségnyugdíj-rendszerek az európai szocialista országokban (Az alapellátások típusai)*. (Szeged, 1979) 18 l.
- Fasc. 2. Martonyi János: *A bírói ítéletek indokolása*. (Szeged, 1979) 28 l.
- Fasc. 3. Molnár Imre: *A szerződés megszűnésének okai és a felmondási jog kérdése a locatio conductio al. (Szeged, 1979) 16 l.*
- Fasc. 4. Károly Nagy: *Haftung für die mit einer erhöhten Gefahr verbundene Tätigkeiten im Völkerrecht*. (Szeged, 1979) 72 l.
- Fasc. 5. Papp Ignác: *Közigazgatás, társadalom, hatékonyság*. (Szeged, 1979) 54 l.
- Fasc. 6. Elemér Pólay: *Privatrechtliche Denkweise der römischen Juristen*. (Szeged, 1979) 144 l.
- Fasc. 7. Ruzsoly József: *A választási bíráskodás szabályozásának története a reformkortól az 1945. évi VIII. tc. megalkotásáig*. (Szeged, 1979) 112 l.
- Fasc. 8. Ürmös Ferenc: *A szocialista bírósági igazgatás kialakulása és típusai*. (Szeged, 1979) 52 l.

Tomus XXVII.

- Emlékkönyv dr. Martonyi János egyetemi tanár oktatói működésének 40. és születésének 70. évfordulójára (Szeged, 1980) 414 l.
- Fasc. 1. György Antalffy: *Société, état, administration publique* (Szeged, 1980) 75 l.
- Fasc. 2. József Balázs: *Vereinlichung der Kriminalstatistik in Ungarn* (Szeged, 1980) 11 l.
- Fasc. 3. Berényi Sándor: *A bíráskodó államigazgatás* (Szeged, 1980) 12 l.
- Fasc. 4. Both Ödön: *Szemere Bertalan belügyminiszter sajtórendelete és a vezetése alatt álló minisztérium sajtóügyi tevékenysége 1848-ban*. (Szeged, 1980) 31 l.
- Fasc. 5. Hencz Aurél: *Törekvések a felsőfokú közigazgatási tisztviselőképzés szakszerűbbé tételére a két világháború között*. (Szeged, 1980) 17 l.